

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ 4

ΜΑΙΟΣ—ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1935

ΤΕΥΧΟΣ Β΄

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΜΑΣ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ

Ὑπὸ

ΑΛ. Ν. ΔΙΟΜΗΔΗ

Δέν νομίζω ὅτι ὑπάρχουν πολλαὶ χῶραι, τῶν ὁποίων ἡ οἰκονομική τύχη καὶ εὐρύτερον τὰ ἱστορικὰ πεπρωμένα νὰ εἶναι εἰς ὅμοιον βαθμὸν ἐξάρτημα τῆς γεωγραφικῆς των θέσεως καὶ τῆς φυσικῆς των ἰδιοσυστάσις.

Ἡ Ἑλληνική γῆ, ἰδίως δὲ ὁ κύριος κορμὸς τῆς Ἑλλάδος, αἶ πρὸς νότον τοῦ Ὀλύμπου χῶραι, αἵτινες ὑπῆρξαν καὶ τὸ κατ' ἐξοχὴν θέατρον τῆς περιπετειώδους ἡμῶν ἱστορίας, οὐδέποτε εἰς οὐδεμίαν περίοδον τοῦ ἱστορικοῦ μας βίου, ἐπήρκεσαν, οὔτε διὰ νὰ θρέψουν τοὺς κατοίκους των, οὔτε διὰ ν' ἀσφαλίσουν εἰς αὐτοὺς ἱκανοποιητικὸν στάδιον ἐνεργείας.

Ἐκτασις στενὴ, σύστασις ἐδάφους ἰσχνὴ καὶ ἀποδόσεως ἀμφιβόλου, κλίμα ἀσταθές, εἶναι στοιχεῖα μὴ ἐμπνέοντα αἴσθημα ἀσφαλοῦς συντηρήσεως, δέν παρέχουν οἰκονομικὴν ἄνεσιν, ἀκόμη δὲ ὀλιγώτερον δέν ἀσφαλίζουν ἄκοπον καὶ ἄφθονον πλουτισμόν, εἰς ὃν ἀπέβλεπε πάντοτε ὁ Ἕλληνας.

Ἐπὶ γῆς οὕτω πενιχρᾶς δέν θ' ἀνεπτύσσετο βεβαίως ὁ θαυμαστός ἑλληνικὸς πολιτισμός. Βεβαίως δὲ κάθε ἀκμὴ θὰ ἐξηντλεῖτο τάχιστα, ἐὰν δέν ὑπῆρχεν ἡ ζωογονοῦσα θάλασσα, ἡ ὁποία ἠϋρυνε συνεχῶς τὸν ὀρίζοντα καὶ ἄνοιγεν ἀτέρμονας ἀπόψεις εἰς τὴν ἑλληνικὴν δραστηριότητα.

Δέν εἶναι δὲ παραδοξολογία τὸ λεχθὲν ὅτι ἡ Ἑλλάς ἀπέβη κέντρον εὐρείας ἀκτινοβολίας, ἀκριβῶς διότι τὸ ὄρεινὸν τῆς συστάσεώς της καὶ ἡ πτωχεία τοῦ ἐδάφους, ὤθησαν πρὸς τὰ ἔξω τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς καὶ ἔγιναν ἀφορμὴ ν' ἀναπτύξη ὁ Ἕλληνας τὴν θαυμαστὴν αὐτοῦ ἐποικιστικὴν ἱκανότητα, νὰ φέρῃ δὲ ἐντεῦθεν ἀφθονίαν καὶ ἄνεσιν εἰς τὴν ἀσθενῆ πατρίδα. Συνεχῶς ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους ἡ προσοχὴ τοῦ Ἕλληνος ἦτο πρὸς τὰ

ἔξω ἐστραμμένη. Ἡ παραμικρὰ στενοχωρία ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ, ὥθει αὐτὸν μακρὰν πρὸς δίωξιν τύχης καλυτέρας. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν βαθύτατα συνυφασμένον μὲ τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, ἐπηρέασε δὲ εὐρύτερον πάντοτε τὴν ἑλληνικὴν οἰκονομίαν.

Ἀνέκαθεν ὅμως ἐπίσης, οὐδέποτε ἐστηρίχθη ἡ Ἑλλάς καὶ ὁ Ἕλληνας εἰς τῆς ἰδίας μόνον χώρας τὰς δυνάμεις. Οὐδέποτε δὲ ἐσκέφθη σοβαρῶς, μὲ ἐπίμονον προσπάθειαν, μὴ ἀποθαρρυνομένην εἰς τὸ πρῶτον ἐμπόδιον, νὰ δημιουργήσῃ ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ πράγματι τοιαύτας συνθήκας οἰκονομικοῦ βίου, ὥστε ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἰδίας τοῦ τόπου δυναμικότητος, νὰ διανοίξῃ ἀσφαλέστερον οἰκονομικὸν μέλλον διὰ τοὺς κατοίκους καὶ μείζονα αὐτοτέλειαν ἔναντι τῆς ἀλλοδαπῆς.

*
* *

Ἡ ἀκμὴ τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηναίων, τοῦ πλούτου καὶ τῆς ὑπερηφανείας της, ἐπραγματοποιήθη μόνον ὅταν αἱ ἀποικίαι ἠσφάλιζον εἰς τὴν μητρόπολιν ἄφθονα πλούτη, ὅταν αἱ ἐκ τῆς περισεύας τοῦ μὴ δυναμένου οἴκοι νὰ συντηρηθῇ ἰθαγενεὺς πληθυσμοῦ σχηματιζόμεναι κληρουχίαι, ἐδημιούργουν νέους στενοὺς δεσμοὺς οἰκονομικῆς ἐξαρτήσεως μὲ τὰς Ἀθήνας, ὅταν ὁ ἐφοδιασμός τοῦ ἰσχυροῦ εἰς παραγωγὴν εἰδῶν διατροφῆς ἐδάφους τῆς Ἀθηναϊκῆς Ἐπικρατείας, ἠσφαλίζετο κυρίως ἀπὸ τὴν Χερσῶνα τῆς Νοτίου Ρωσσίας, πρὸς ἣν ἔπλεον αἱ ἀθηναϊκαὶ τριήρεις, διὰ μέσου θαλασσῶν, ὑποκειμένων εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς Μητροπόλεως. Τί δὲ ἔστελλον αἱ Ἀθηναῖοι ὡς ἀντάλλαγμα τοῦ εἰσαγομένου σίτου, τῶν ἄλλων εἰδῶν διατροφῆς καὶ διαφόρων πρώτων ὑλῶν; Ἔργα τέχνης, ἀγγεῖα καὶ λίγο λάδι.—Ἡ οἰκονομία δηλ. ἦτο ἀπολύτως ἐπισφαλῆς καὶ ἀπολύτως ὑποτελῆς εἰς δυνάμεις ἀβεβαίας, συγκρατουμένη διὰ διπλωματικῆς δεξιότητος καὶ πολεμικῆς ἐπιβολῆς.

Αἱ διαδεχθεῖσαι ἀλλήλας ἡγεμονίαι τῶν ἑλληνίδων πόλεων, ὑπῆρξαν ὅλαι οἰκονομικῶς ἀνίσχυροι καὶ ὅλων ἡ συντήρησις ἐπεζητεῖτο ν' ἀσφαλισθῇ δι' ἔξωθεν ἐπικουρίας. Τὸ κύριον ἑλληνικὸν σῶμα, οὐδέποτε οὔτε μόνον τοῦ ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς συντήρησιν τοῦ πληθυσμοῦ, οὔτε ἴσως τότε ἀνάλογος ἀνάπτυξις αὐτοῦ καὶ προσαρμογὴ εἰς τὰς ἀνάγκας ἦτο ἐφικτή. Ἡ μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον ἑλληνιστικὴ περίοδος, θαυμαστῆ εἰς πολιτισμὸν καὶ πλοῦτον, εἶχε μεταφέρει τὸ κέντρον τῆς βαρύτητος ἀπὸ τοῦ κυρίως ἑλληνικοῦ κορμοῦ ἐκεῖθεν τῆς θαλάσσης πρὸς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Ἡ εὐκόλος δὲ ἐκμετάλλευσις τῶν εὐ-

φόρων αὐτῶν ἐδαφῶν καὶ τῶν πειθαρχημένων ἰθαγενῶν πληθυσμῶν, ἐδημιούργησαν τὴν ἀμύθητον οἰκονομικὴν ἀκμὴν τῶν εὐτυχῶν ἐκείνων χρόνων.

Ἡ δύναμις τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, οὐδέποτε ἐστηρίχθη ἐπὶ τῶν κυρίως καὶ συμπαγῶς ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν, διότι αὐταὶ οὐδέποτε ὑπῆρξαν οὔτε δεξαμενὴ ἀφθόνου ἀνθρωπίνου ὑλικοῦ, οὔτε πηγὴ ἐξ ἧς ἀνέβλυζεν ἄκοπος καὶ δαψιλῆς πλοῦτος. Τὴν δύναμίν του ἤντλησε τὸ Βυζάντιον πρὸ πάντων ἀπὸ τὰς εὐφόρους καὶ πυκνοκατοικημένας μικρασιατικὰς περιοχάς, πρὸς τὰς ὁποίας συνέρρεον καὶ τὰ τολμηρότερα στοιχεῖα ἐκ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν. Ἡ μικρασιατικὴ ὑπαιθρος ἐξελληνισθεῖσα ἐνωρὶς ἤδη, ἠσφάλιζεν εὐκόλως καὶ τὰ πρὸς συντήρησιν ἐπιτήδεια καὶ ἀφθόνους πρῶτας ὕλας ἐπρομήθευεν καὶ ἀκένωτος πηγὴ ἀνθρώπων παρέμεινεν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας. Ἄμα ὡς αἱ μικρασιατικαὶ ἐπαρχίαι μετὰ τὸν 12ον αἰῶνα, ὑπὸ τὰ συνεχῆ πλήγματα ἐχθροῦ ἀδυσωπήτου, ἤρχισαν νὰ χάνωνται ἢ μίᾳ μετὰ τὴν ἄλλην, νὰ στενεύῃ δὲ ἢ περὶ τὸ Βυζάντιον οἰκονομικῶς ἰσχυρὰ μικρασιατικὴ ἐνδοχώρα, ἤρχισε τοῦτο αἰσθητῶς παρακμάζον, χωρὶς τίποτε νὰ δύναται πλέον ν' ἀναζωογονήσῃ τὴν γοργῶς προϊούσαν ἐξάντλησιν.

Ἡ ἀναγέννησις τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ, ἴσως νὰ μὴ ἦτο τόσο ἰσχυρὰ εἰς ἀποτελέσματα, ἐὰν οὗτος ἐστηρίζετο μόνον εἰς τὰς ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι ὑπαρχούσας δυνάμεις. Παρὰ τὴν ἀφύπνισιν τοῦ πολεμικοῦ μένους τῶν Νεοελλήνων, δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ παρέμενεν ἀνερέγητος ἢ προσπάθεια, ἐὰν καθ' ὄλον τὸν 18ον αἰῶνα ἰδίως, οἱ τολμηρότεροι καὶ μᾶλλον ριψοκίνδυνοι τῶν Ἑλλήνων, τὰ ἀνήσυχτα πνεύματα μεταξὺ τούτων, οἱ ἀρνούμενοι τὴν μοιρολατρείαν καὶ προτιμῶντες τοὺς κινδύνους τοῦ ἀγνώστου ἀπὸ τὴν παθητικότητα καὶ ὑποταγὴν, δὲν ἀρχίζουν πάλιν νὰ φεύγουν, νὰ ξενιτεύωνται. Ὡθούμενοι ἀπὸ μακρυνὴν κληρονομικότητα, πιεζόμενοι ἀπὸ τὴν ἀνάγκην, ἀσφυκτιῶντες μέσα εἰς τὴν στενότητα καὶ πενιχρότητα τῆς ἰδίας πατρίδος, ἐλκυόμενοι ἀπὸ τὸν ἐγγενῆ εἰς τὸν Ἑλληνα τυχοδιωκτισμόν, φεύγουν ὡς ναυτικοί, ἔμποροι καὶ πειραταὶ ἀκόμη, διότι ἡ πειρατεία εἰς ὅλας τὰς ἀνωμάλους ἐποχὰς τὰς ὁποίας διακρίνει ἀνυπαρξία τάξεως, ὑπῆρξε κανονικὸν καὶ σχεδὸν ὠμολογημένον μέσον πορισμοῦ ἐπιτηδείων. Ἐφήρμοσαν δηλ. καὶ οἱ Νεοέλληνες, ἀπὸ τὸ ἀλάθητον ἔνστικτον τῆς φυλῆς ὀδηγούμενοι, ὅ,τι καὶ οἱ πρόγονοί των εἰς παρεμφερεῖς περιστάσεις ἔπραξαν. Μόλις ὡς ἡ συνείδησις τῆς ἀθλιότητος τοῦ περιβάλλοντος ἐγένετο ζωντανή, ἐγκατέλειψαν τὰ στενὰ ὄρια τῆς

δυστυχούσης πατρίδος, διώκοντες ἀλλαχοῦ τύχην. Λαὸς προικισμένος μὲ φαντασίαν καὶ ἀξιώσεις ὄχι μετριόφρονας, μὲ πρωτοβουλίαν καὶ θάρρος, μὲ ἠθικὴν εὐκαμψίαν εὐκολύνουσαν κάθε προσαρμογὴν εἰς τὰς ποικίλας τῆς ζωῆς περιπετείας, ἐπέτυχε σιγαῖα ὥστε ἡ Μεσόγειος καὶ ὁ Εὐξείνιος, νὰ γίνουν πάλιν αἱ θάλασσαι τῆς ναυτικῆς του ἀκτινοβολίας, αἱ χῶραι δὲ αἱ περιβρεχόμεναι ἀπὸ αὐτάς, τὸ ἔδαφος τῆς ἐμπορικῆς καὶ ἄλλης του ἐκμεταλλεύσεως. Ἡ ἐπαφὴ μὲ ξένους τόπους καὶ λαούς, ἤρυνε τὸν κύκλον τῆς σκέψεως, ἡ ναυτικὴ καὶ ἐμπορικὴ ἐπιχειρηματικότητα, συμπίπτουσα καὶ μὲ περίοδον οἰκονομικῆς ἀνθήσεως ἐκμεταλλευσίμου, ἐπρομήθευσεν ἄφθονον πλοῦτον, ἤνοιξεν ὅμως κυρίως πλατὺ στάδιον συνεχῶς ἀνανεουμένου πλουτισμοῦ καὶ γόνιμον πεδίου ἀσκήσεως πολιτικῆς, διπλωματικῆς καὶ πολεμικῆς ἐμπειρίας.

Καὶ τὰ ἔξωθεν ἐλθόντα αὐτὰ φῶτα τῶν ἡμετέρων, ἀλλ' ὄχι ἐν μικροτέρῳ βαθμῷ τὰ ἔξωθεν πηγάσαντα οἰκονομικὰ αὐτὰ ἐφόδια, ὑπῆρξαν ἢ ἦς οὐκ ἄνευ συμβολῆς, δι' ἧς ἤρχισε καὶ ἐσυνεχίσθη ὁ ἀγὼν, ἀπὸ χῶραν πτωχὴν καθ' ἑαυτήν, μὲ ἐλάχιστα ἴδια μέσα, μὴ ἐπαρκοῦσαν ν' ἀσφαλίζῃ οὔτε τὸν πολεμικὸν ἀνεφοδιασμόν, οὔτε τὰ ἄλλα ἐπιτήδεια μὲ τὰς πενιχρὰς δυνάμεις τὰς ὁποίας διέθετεν ὁ ἴδιος τόπος. Ἐγονιμοποιήθη δηλ. ἡ ἐν τῷ ἐσῶτερικῷ ὑπάρχουσα ζωτικότητα τοῦ λαοῦ, μὲ νέα στοιχεῖα δυνάμεως ἔξωθεν ἀντληθέντα, δημιουργηθέντα δὲ ἐκ τῆς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ δράσεως τῶν ἐκεῖ πολυπληθῶν Ἑλλήνων.

*
* *

Ἐὰν νῦν ἐρευνήσωμεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸ πρόσφατον ἡμῶν παρελθόν, θὰ παρατηρήσωμεν ὅμοια περίπου φαινόμενα· τὴν τελευταίαν δεκαετίαν πρὸ τῆς κρίσεως, διακρίνει ἄνεσις τις καὶ περίσσεια πλούτου, ἀσυνήθης εἰς τὴν κατὰ κανόνα στενὴν καὶ πενιχρὰς ἀποδόσεως ἐλληνικὴν οἰκονομίαν. Παρὰ τὰ τραγικὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα εἶχε νὰ ἐπιλύσῃ ἡ Ἑλλάς, κατώρθωσε καὶ τὴν ὀδυνηρὰν περιπέτειαν τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν προσφύγων ν' ἀντιμετωπίσῃ χωρὶς νὰ καμφθῇ καὶ νὰ ὠθήσῃ ἐν πολλοῖς τὴν ὅλην οἰκονομίαν ἀπὸ τῆς στενῆς ἀκόμη μορφῆς της εἰς εὐρυτέραν τοιαύτην.

Καὶ κατὰ τὴν σύγχρονον περίοδον ὅμως, τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐλαστικότητα τοῦ τόπου, ἠσφάλισαν κυρίως αἱ ἔξω τῆς ἰδίας χώρας ἀντληθεῖσαι δυνάμεις, ὅπως συνέβη τοῦτο καὶ ἄλλοτε.

Ἀπὸ τοῦ 1920 μέχρι τοῦ 1931, ἡ φανερά καὶ στατιστικῶς συλληπτὴ εἰσαγωγὴ μεταναστευτικῶν καθαρῶς κεφαλαίων, ἀνήλ-

θεν εἰς 117 ὄλα ἑκατομ. χρυσῶν λιρῶν. Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς εἶναι κάτω τῆς πραγματικότητος, διότι οὐδὲν ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἀναφέρει περὶ τῶν εἰς μετρητὰ χρήματα ἀποστολῶν, αἵτινες συνεχῶς ρέουν ἐλευθέρως πρὸς ἡμᾶς, μὴ διερχόμενοι διὰ τῶν Τραπεζῶν. Ἐπίσης ὁμως αἱ ἔξω τῶν ὀρίων τῆς Ἑλλάδος κείμεναι ἑλληνικαὶ περιουσίαι καὶ αἱ ἀφθόνως ἀποδίδουσαι ἑλληνικαὶ ἐργασίαι, ἀσφαλῶς εἰσέφερον κατ' ἔτος πρόσοδον ὑπὲρ τὰ 3 ἑκ. χρυσᾶς λίρας.

Ὅποια τις ἄρα γε θὰ ἦτον ἡ θέσις τῆς βεβαρημένης οἰκονομίας μας, εἰς ποίαν ἀξιοθρήνητον κατάστασιν θὰ εἶχε περιέλθει ἡ ὑπαιθρος, ὑπὸ τίνα ἀνυπόφορα βάρη θὰ ἐστέναζεν ἀκόμη ἡ ἀκίνητος ἰδιοκτησία, τίνα χρηματικὴν στενοχωρίαν ἐν γένει θὰ ὑφίστατο ἡ οἰκονομία τοῦ τόπου, ἄνευ τῆς ἐπικουρίας τῶν ἀφθόνων ἐκείνων κεφαλαίων, τὰ ὅποια ἀποτελοῦντα ἀδάπανον πρόσοδον τακτικῶς ρέουσαν, ἐγονιμοποίησαν ἀληθῶς τὴν χώραν ὅλην, ἐδημιούργησαν πολλαχοῦ ἀνθοῦσαν οἰκονομίαν, ὑψωσαν τὴν καταναλωτικὴν ἰκανότητα τοῦ λαοῦ ὀλοκλήρου, βοηθοῦν δὲ καὶ σήμερον τὸν τόπον, μὲ τὰ φανερά ἢ ἀφανῆ ἀποθέματα δυνάμεως τὰ ὅποια ἔχουν ἐντεῦθεν σχηματισθῆ, νὰ παρουσιάζη θαυμαστὴν ἀντίστασιν εἰς τὴν δεινὴν ἐκ τῆς κρίσεως δοκιμασίαν;

Ἡ ἔξω τῶν ὀρίων τῆς Ἑλλάδος οἰκονομικὴ ἀκμὴ, αὐτὴ συνετέλεσεν ὥστε ὁ ἐν διασπορᾷ ἑλληνισμὸς, κερδίζων καὶ ἀποταμιεύων νὰ ρίψη εἰς τὸν τόπον ἄφθονον ρευστὸν χρήμα. Αὐτὴ κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς ὑψώσεως τῶν τιμῶν, ὤθησε πρὸς τὰ ἄνω καὶ τῶν ἑλληνικῶν προϊόντων τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ζήτησιν. Αὐτὴ ἀνεβίβασε τὴν ἐξαγωγήν μας εἰς 15-19 ἑκ. χρ. λίρας ἑτησίως, ἐπίπεδον ἐξαιρετικὰ ὑψηλόν, ἀποκαλύπττον ρυθμὸν μὲ τὸν ὅποιον δὲν εἶχεν ἐθισθῆ ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία καὶ ὅστις ἀτυχῶς παρέσυρε καὶ τὴν ἑλληνικὴν φαντασίαν εἰς τὴν ἀντίληψιν, ὅτι τὰ ἐφήμερα αὐτὰ στοιχεῖα πλούτου, ἀποτελοῦν πλέον κτῆμα ἐς αἰὲς τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας. Ἡ ἀκμὴ αὐτὴ ἔφερεν ἐπίσης καὶ μέχρις ἡμῶν ἐκ τῆς περισσείας τῶν ἀναζητούντων καρποφόρον χρησιμοποίησιν διεθνῶν κεφαλαίων, μὸριά τίνα τούτων πλήρη πίστεως πρὸς τὴν ἀνθοῦσαν τότε ἑλληνικὴν δύναμιν.

Ἡ συνδρομὴ ὄλων αὐτῶν τῶν ἔξω τῆς ἀμέσου ἡμῶν ἐπηρείας κειμένων στοιχείων, ἐστήριξαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, τὴν κατὰ βάσιν ἀσταθῆ μας οἰκονομίαν, ἐδημιούργησαν πρόσκαιρον ἰσοροπίαν καὶ συνεκράτησαν τὴν ἀξίαν τοῦ ἑλληνικοῦ νομίσματος. Αὐτὴ ἐπέτρεψεν εἰς τὸ εἰσαγωγικὸν μας ἐμπόριον ν' αὐξηθῆ σημαντικὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, νὰ ὑπερβῆ δὲ εἰς ἐποχὴν ὑψω-

μένων τιμῶν τὰ 35 ἐκ. χρυσῶν λιρῶν ἑτησίως, διὰ τῆς δαπάνης ὅμως ταύτης ἐπραγματοποιήθησαν αἱ κατόπιν τόσον προσοδοφόροι ἀποδειχθεῖσαι βιομηχανικαὶ ἐγκαταστάσεις, ἀνεβιβάσθη δὲ ἀποτόμως τὸ ἐπίπεδον τοῦ ὑλικοῦ πολιτισμοῦ τοῦ τόπου. Χάρις εἰς τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἀνελήφθησαν ἐπιτυχῶς τεράστια δημόσια ἔργα, ἡ ὕδρευσις Ἀθηνῶν, τὰ ἀποξηραντικὰ ἔργα Μακεδονίας, ἔργα ἀνυπολογίστου σημασίας διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς οἰκονομίας ὀλοκλήρου τοῦ πληθυσμοῦ. Ἐὰν ἡ ἑλληνικὴ ὕπαιθρος, ἐὰν αἱ πόλεις τῆς Ἑλλάδος μικραὶ καὶ μεγάλαι, ριζικῶς μετεμορφώθησαν κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν, ἐὰν ἡ ἑλληνικὴ Κοινωνία παρουσίασε κατὰ τὴν νῦν γεννεὰν σημεῖα γοργωτέρας προόδου, ἐν πολλοῖς ὀφείλεται τοῦτο εἰς αἷτια ἔχοντα τὴν ρίζαν τῶν ἔξω τῶν ὀρίων τῆς Ἑλλάδος. Καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτὰ βεβαίως εἶναι ἄξια μεγάλης ἐξάρσεως, ἀπλῶς δὲ δείχνουν τὴν σφρῖγος αἰωνίας νεότητος ὑπάρχει εἰς τὴν φύσιν τοῦ Ἑλλήνου, ἀφ' οὗ κατορθώνει, μετὰ μίαν ἀφαντάστου δραματικότητος καταστροφὴν, ν' ἀνορθώσῃ ἐντὸς βραχυτάτου τὰς δυνάμεις του, νὰ ὠθήσῃ δὲ αὐτὰς πρὸς θαυμαστὴν ἀναδημιουργίαν.

Εἰς τὴν οἰκονομικὴν ὅμως αὐτὴν ἰδιοσυστασίαν τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας, ὑπάρχουν καὶ πλευραὶ ἀσθενεῖς. Ἐμφανίζεται καὶ ὄψις ἡ ὁποία γεννᾷ πολλοὺς δισταγμούς.

*
* *

Μέχρι τοῦδε ἡ Ἑλλάς ὑπῆρξεν ἡ οἰκονομικῶς μᾶλλον ὑποτελής χώρα ἐξ ὅσων γνωρίζω. Ἡ χώρα ἐπίσης ἡ ὁποία περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην ἐστερεῖτο οἰκονομικῆς ἰσορροπίας. Ἐγυτέρα ἔρευνα τῶν παθητικῶν στοιχείων τοῦ ἐξωτερικοῦ τῆς λογαριασμοῦ πείθει εὐκόλως περὶ τούτου.

Ἡ Ἑλλάς δὲν ἔχει οὔτε ἐπάρκειαν εἰς εἶδη διατροφῆς, οὔτε ἀφθονίαν προϊόντων ἀπαραιτήτων ὡς πρώτων ὑλῶν διὰ τὴν κοινὴν χρῆσιν, οὔτε ὑπέδαφος ἀποδίδον τὰς ἀναγκαίας πρώτας ὕλας διὰ τὴν κίνησιν καὶ τὴν ἐργασίαν. Ἐντεῦθεν, διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὴν διατροφήν του ὁ πληθυσμὸς, ἔπρεπε νὰ προμηθευόμεθα ἔξωθεν εἶδη, ἀνεπαρκῶς ἐν τῷ τόπῳ παραγόμενα ἀξίας λιρ. χρ. 6.5-11 ἑκατ., ἀναλόγως τῶν διακυμάνσεων τῶν τιμῶν κυρίως.

Διὰ νὰ ἐργασθῇ ἡ Ἑλλάς, δηλ. διὰ πρώτας ὕλας αἱ ὁποῖαι τροφοδοτοῦν τὴν βιομηχανίαν, διὰ καύσιμον ὕλην, μὲ τὴν ὁποῖαν κινεῖται καὶ θερμαίνεται, ἦτον ἠναγκασμένη νὰ πληρώνη τακτικῶς καθ' ὅλα τὰ ὀμαλὰ ἔτη, 6—9 ἑκατ. λιρῶν χρυσῶν.

Διὰ νὰ εἶναι ἐνήμερος τῶν πρὸς τὴν ἄλλοδαπὴν ὑποχρεώ-

σεῶν της, ἔπρεπεν εἰς τακτὰς προθεσμίας, νὰ διαθέτῃ ἑτησίως ὑπὲρ τὰ 5 ἑκατ. λιρῶν.

Ἐποχὴς δηλ. στοιχειώδεις, τακτικὰ ἐπανερχόμεναι, ἐν πολλοῖς δὲ ἀνεπίδεκτοι ἀναβολῆς ἢ περιορισμοῦ, ἐδημιουργοῦν ἑτησίαν χρέωσιν κυμαινομένην μεταξὺ 20—25 ἑκατ. λιρῶν χρυσῶν. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι εἰς τὸ ποσὸν αὐτὸ δὲν περιλαμβάνεται ἡ δαπάνη διὰ τὴν λοιπὴν κατανάλωσιν, ὡς καὶ ἡ σημαντικὴ ἐπίλοιπος συναλλακτικὴ ἡμῶν κίνησις μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς. Τὰ κονδύλια ταῦτα ἐστρέφοντο ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν, περίξ τῶν 10—15 ἢ καὶ 20 ἑκατ. λιρῶν ἑτησίως. Τὸ σύνολον δηλ. τῆς χρεώσεώς μας, εἰς τὰ ἔτη μὲν τῆς ἀκμῆς ὑπερέβαινε τὰ 45 ἑκατ. λιρῶν χρυσῶν, περιορίζετο ὅμως καὶ μέχρι 30 ἑκατ. λιρῶν εἰς ὥρας στενότητος ἢ χαμηλῶν τιμῶν.

Μὲ τί ἐνεργητικὰ στοιχεῖα ἀντικρῦζαμεν τὸν ὄγκον αὐτὸν τοῦ ἀναποτρέπτου παθητικοῦ ; Μὲ στοιχεῖα ἀβέβαια, ἀσταθῆ, κυμαινόμενα, ὑποκείμενα εἰς ἐπιδράσεις ἐφ' ὧν οὐδὲν ἠδυνάμεθα.

Σχετικῶς σταθερὸν κεφάλαιον εἶναι τὸ τοῦ ἐξαγωγικοῦ μας ἐμπορίου. Ἐπειδὴ ὅμως ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς προσπαθείας τῶν πλείστων κρατῶν, τὸ ἐξωτερικὸν μας ἐμπόριον εἶχεν ἀφεθῆ εἰς μόνην τὴν ὑπὸ τῆς τύχης ῥύθμισιν, χωρὶς καμμία σπουδὴ ἐπίμονος καὶ συνεχῆς νὰ καταβληθῆ ποτε, εἴτε διὰ νὰ μειωθῆ συνειδητῶς ἢ εἰσαγωγῆ, εἴτε διὰ ν' αὐξήσῃ ἐπὶ τῇ βάσει λογικῶν κριτηρίων ἢ ἐξαγωγῆ, τὸ ἐξωτερικὸν μας ἐμπόριον, ἐν πολλοῖς ἐλεύθερον καὶ ἀναρχούμενον, μὲ ἐμπορικὰς συμβάσεις ὄχι πάντοτε ἐπωφελεῖς, οὐδέποτε κατῶρθωσε νὰ ἰσοζυγισθῆ. Ἡ ἐξαγωγὴ μας μόλις ἐκάλυπτε τὰ 50—55 % τῆς δαπάνης τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τοῦτο ἀδιαφόρως ἂν οἱ χρόνοι ἦσαν πλούσιοι ἢ ἰσχυροὶ (1929: Εἰσ. 13.3. Ἐξαγ. 6.9.—1932: Εἰσαγ. 5. ἐξαγ. 2.7). Ἐπὶ πλεόν τὰ 75—80 % τῆς ἐξαγωγῆς μας ἀποτελοῦνται ἀπὸ προϊόντα εὐαισθήτου τιμῆς καὶ ἀπολύτως ἐπισφαλοῦς καταναλώσεως. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐξαγωγὴ μας παρουσιάζει ἀκροτάτας διακυμάνσεις, ἐντὸς βραχυτάτων χρονικῶν ὀρίων, ποικιλοῦσας μεταξὺ 6—18 ἑκατ. λιρῶν ἀναλόγως τῶν εὐμενῶν ἢ δυσμενῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων, δημιουργοῦσα χάσματα ἀπρόοπτα εἰς τοὺς λογαριασμοὺς μας, κλονίζουσα τὴν σταθερότητα τοῦ νομίσματος, ἐπηρεάζουσα τὴν οἰκονομικὴν θέσιν εὐρυτάτων πληθυσμῶν, μὲ ἄμεσον ἀντίκτυπον καὶ ἐπὶ τῶν δημοσίων εἰσπράξεων ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐνεργητικοῦ τῶν πλείστων Τραπεζῶν.

Νοσηρὸν ὅμως ἐπίσης σημεῖον εἶναι ὅτι ἡ τόσον ἀβεβαίας ἐκτάσεως αὐτῇ ἔξωθεν πρόσοδος, ἀπερροφᾶτο μέχρις ἐσχάτων ἀκόμη

κατὰ τὰ 2/3 ἢ καὶ κατὰ τὰ 3/4 ἀπὸ τὴν ὑποχρεωτικὴν προμήθειαν εἰδῶν διατροφῆς, τῶν ὁποίων ἡ δαπάνη καθ' ὄλην τὴν τελευταίαν δεκαετίαν ἐκυμαίνεται μεταξύ 10—15 ἑκατ. λιρῶν χρυσῶν μόνον δὲ τὰ δύο τελευταῖα ἔτη κατῆλθεν ἡ ἀναλογία τῆς δαπάνης εἰς 54 %.

Νοσηρότερον ἀκόμη σημεῖον εἶναι ὅτι 40 % τῆς εἰσαγωγῆς μας, μόλις δὲ ἐσχάτως 30 % αὐτῆς, ἀναφέρονται εἰς εἶδη τὰ ὁποῖα πρέπει πάντως ν' ἀγοράσωμεν διὰ νὰ τραφῶμεν. Εἴμεθα ἐπομένως δέσμιοι τῆς ἀλλοδαπῆς καὶ ἐκτεθειμένοι εἰς ἀπειλὴν νομισματικῆς ἐξαρθρώσεως ἐκ τοῦ λόγου τῆς ἀναποτρέπτου αὐτῆς καὶ μὴ ἀναβλητῆς πληρωμῆς εἰς ξένον νόμισμα. Ἡ ἔκτασις τῆς πληρωμῆς εἶναι μεγάλη ἢ μικρά, ἀναλόγως τῆς εὐφορίας ἢ μὴ τοῦ ἔτους, τῶν ὑψηλῶν ἢ χαμηλῶν τιμῶν καὶ ἄλλων αἰτίων ἐντελῶς ἀλλοτρίων πρὸς τὴν βούλησιν ἡμῶν.

Μετὰ ὅμως τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ἀορίστου αὐτῆς ἐκ τῶν προτέρων ὑποχρεώσεως, τί περιθώριον μένει ἐλεύθερον ἐκ τῆς μόνης σταθερᾶς πηγῆς ἀποκτίσεως ἐξωτερικῶν πιστώσεων, δηλ. τῆς ἐξαγωγῆς μας ; Ποσὸν ἐλάχιστον στρεφόμενον περίξ τῶν 3—4 ἑκ. λιρῶν δι' ὅλας μας τὰς ἄλλας ἀνάγκας, κινήσεως, καταναλώσεως, ἐξοφλήσεως χρεῶν καὶ ἄλλων πολλῶν, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, τὸ σύνολον τῶν ὁποίων εἰς τὰ καλὰ ἔτη βεβαίως ὑπερέβαινε τὰ 30 ἑκ. λιρῶν χρυσῶν, ἐσχάτως δὲ μόλις λόγῳ τῶν περιορισμῶν καὶ τῆς μονομεροῦς συνθλίψεως τοῦ παθητικοῦ φαίνεται κυμαινόμενον περίξ τῶν 10 ἑκ. λιρῶν.

Αὐτὸ τὸ παθητικὸν ὀλόκληρον, ἢ εὐρύτης ἢ στενότης τοῦ ὁποίου εἶναι ἐξάρτημα συνθηκῶν μὴ προβλεψίμων, ἔπρεπε νὰ καλυφθῇ μὲ ἐνεργητικὰ στοιχεῖα ἀντλούμενα ἀπὸ πηγὰς ἀβεβαίας ἀποδόσεως, ἀσταθοῦς καὶ ἀσταθμήτου χαρακτῆρος, ἀλλαχοῦ κτώμενα, ἔχοντα ἐν πολλοῖς τὴν προέλευσιν ἀπὸ τὴν δρᾶσιν τοῦ ἐν διασπορᾷ ἑλληνισμοῦ, ἀπὸ περιουσίας ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς χώρας κειμένων, ἀπὸ ἄσκησιν ἐμπορίας καὶ ναυτιλίας, ἀπὸ τὴν γενικωτέραν πίστιν τέλος, ἣτις ἔφερε καὶ μέχρι τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας τινὰ ἐκ τῶν κινουμένων ἀνὰ τὴν διεθνῆ ἀγορὰν κεφαλαίων. Τὸ σχεδὸν μοναδικὸν αὐτὸ φαινόμενον ἐθνικῆς οἰκονομίας, ἀντλούσης κύρια στοιχεῖα τοῦ γονιμοποιούντος τὴν ἐργασίαν τῆς πλούτου, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλίζοντος τὴν ἐξόφλησιν τοῦ κατ' ἔτος ἀνανεομένου παθητικοῦ ἀπὸ ἐκτὸς τῆς χώρας δρώσας δυνάμεις, ὑπῆρξε προνομία τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ἢ ὁποία ἀναμφισβητήτως ἐπὶ μακροτάτους χρόνους ἤσκησεν εὐεργετικὴν αὐτόχρημα ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν τυχῶν τῆς Ἑλλάδος. Εἶναι ὅμως ἐπίσης ἀναμφισβή-

τητον ὅτι μία τῶν κυριωτάτων αἰτιῶν τῆς ἀπολύτου ἕως τώρα οἰκονομικῆς μας ὑποτελείας, εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἐν ᾧ ἢ κατ' ἔτος ἀναδημιουργουμένη χρέωσις μας, δι' ἐκτέλεσιν δαπανῶν δύσκολα περιστελλομένων, διότι ἀναφέρονται εἰς τὴν συντήρησιν τῆς ζωῆς, τὴν ἐκπλήρωσιν νομίμων ὑποχρεώσεων καὶ τὴν συναλλακτικὴν ἐν γένει κίνησιν, εἶναι σταθερὰ καὶ βεβαία καὶ μετ' ἀκριβείας τινὸς προβλέψιμος, ἢ κάλυψις αὐτῆς ἐξ ἐναντίας εἶναι ἀμφίβολος, διότι αἱ πηγαὶ ἐξ ὧν προέρχονται αἱ ἀντικρῦζουσαι αὐτὴν πιστώσεις, εἶναι ἀβεβαίας καὶ ἀσταθοῦς ἀποδοτικότητος, ἀνεπιδέκτου κάπως ἀσφαλεστέρας προβλέψεως. Αὕτη εἶναι ἡ αἰτία τῆς κατὰ συνέχειαν σχεδὸν παρατηρουμένης οἰκονομικῆς μας ἀνισορροπίας. Δι' αὐτὸ εἰς ἐξαιρετικὰς μόνον περιόδους καθολικωτέρας ἀκμῆς καὶ ἀφθονίας, ὅταν αἱ τιμαὶ εἶναι ὑψηλαὶ καὶ τὰ προϊόντα ζητημένα, ὅταν ξέναι χῶραι ἀνθοῦν, ὅταν εἰς τὰ διεθνή κέντρα τῶν χρηματαγορῶν ὑπερχειλίζουσι τὰ κεφάλαια, ἢ δὲ πίστις ἐν γένει εἶναι ἰσχυρά, τότε παρουσιάζει ἄνθησιν καὶ ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία, δὲν κλονίζεται δὲ εἰς τὴν ἀξίαν του καὶ τὸ ἑλληνικὸν νόμισμα. Ταλαντεύεται ὅμως τοῦτο εἰς τὴν παραμικροτέραν πτώσιν τοῦ οἰκονομικοῦ ἐπιπέδου, διότι δὲν ὑπάρχουν πάγια δυνάμεις αἱ ὁποῖαι ν' ἀσφαλίζουν τὴν ἀκεραιότητά του καὶ νὰ τὸ ἀφίνουν ἀνεπηρέαστον ἀπὸ τὰς ριπὰς ἀντιθέτων ἀνέμων. Ἡ βασικὴ αὕτη ἀνισορροπία εἶναι ἡ μοιραία αἰτία τῆς βαθείας τῶν δημοσίων ἡμῶν οἰκονομικῶν νοσηρότητος, ἣτις δὲν ἐπέτρεψε ποτὲ ἤρεμον ἀλλὰ βεβαίαν καὶ αὐτόματον πρὸς τὰ ἄνω ἐξέλιξιν τῶν δημοσίων προσόδων, ὥστε νὰ ἡμπορῇ νὰ στηριχθῇ ἐπ' αὐτῶν πρόγραμμα δημοσιονομικῆς πολιτικῆς, τὴν ὁποῖαν νὰ διακρίνη κάποια μακροτέρας διαρκείας πνοή. Εἰς τὴν ἀνισορροπίαν αὐτὴν πρέπει ν' ἀναζητήσωμεν τὸ αἷτιον τῆς τόσο συχνῆς ἐν Ἑλλάδι μεταπτώσεως τῆς ἀξίας, ἣτις ἐκμηδενίζει περιουσίας, δὲν ἀφήνει νὰ δημιουργηθῇ ἀτμόσφαιρα ἀδιαταράκτου οἰκονομικῆς ὁμαλότητος, προσφόρου εἰς ἀνάπτυξιν ἐργασιῶν μὲ μακροτέραν προοπτικὴν, δὲν τονώνει τὸν ρυθμὸν τῆς ἀποταμιεύσεως, κρατεῖ δὲ τὴν ὅλην οἰκονομίαν τοῦ τόπου εἰς κάποιαν συνεχῆ ρευστότητα, ἣτις δίδει τὴν ἐντύπωσιν τοῦ προσωρινοῦ, τοῦ μὴ παγιωμένου, τοῦ ἐκτεθειμένου πάντοτε εἰς τὴν ἀπειλὴν τοῦ ἀπροόπτου.

*
* *

Ἐκκράτος οἰκονομικὸς λιμπεραλισμὸς, ὅταν ἴσχυεν, ἦτο ἡ καταλληλοτέρα οἰκονομικὴ ἀτμόσφαιρα διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἰδιοφυΐαν. Ἀπεριόριστος ἐλευθερία συναγωνισμοῦ, αὐτόματος ρύθμι-

σις τῶν τιμῶν, ἀβίαστος λειτουργία τοῦ νόμου τῆς ἐπιλογῆς, ἀδέσμευτος κίνησις ἐμπορευμάτων, κεφαλαίων, ἀνθρώπων, ταχεία λειτουργία τῆς πίστεως, ἀκώλυτος ἐκμετάλλευσις κάθε περιστάσεως, κάθε διακυμάνσεως τῆς ἀξίας, κάθε δυστυχίας ἀκόμη. Ἡ κατάστασις αὐτὴ ὑπῆρξεν ὁ παράδεισος τοῦ Ἑλληνος. Εἰς τὸν σκληρὸν ἀγῶνα τῆς οἰκονομικῆς ἐπικρατήσεως ἐγνώριζε νὰ χειρίζεται μὲ δεξιότητα κάθε περιστάσιν. Ἡ ἐπινοητικότητα του, ἤξευρεν ἐπικαίρως νὰ ἐπωφεληθῆται κάθε εὐμένειαν τῆς τύχης. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα κατέληγε πάντοτε εἰς ἀπτόν ὄφελος διὰ τὸν τόπον του.

Αἱ κοινωνικαί, οἰκονομικαί, πολιτικαί συνθήκαι ἔχουν ὅμως σήμερον ἄρδην ἀνατραπῆ ἀπὸ αὐτὴν τὴν βίαν τῶν πραγμάτων. Ἄλλαι ἀρχαὶ διέπουν σήμερον τὰ τοῦ κόσμου καὶ τὰ ρεύματα ἀκολουθοῦν διάφορον κατεύθυνσιν. Ἰδανικὰ ἀνακύψαντα εἰς ἄλλας ἐποχάς, ἀναπτυχθέντα ἐν μέσῳ διαφορετικῆς ἀτμοσφαιρας, κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς, ἔσβυσαν σήμερον ἢ τοῦλάχιστον στεροῦνται κάθε ἐνεργείας. Ὁ ἐλεύθερος ἀγὼν ὅστις ἐθεωρεῖτο ἄλλοτε ἡ ζωογόνος πηγὴ κάθε οἰκονομικῆς δράσεως, κρίνεται νῦν ὅτι πρέπει νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς ρυθμὸν ἐνιαῖον, εἰς συνδυασμένην ἐνέργειαν ὁλοκλήρου τοῦ κοινωνικοῦ σώματος. Ὁ οἰκονομικὸς ἐθνικισμὸς ἐξ ἄλλου δεσπόζει παντοῦ, ἡ τεχνητὴ προστασία λογίζεται κανὼν, ἡ αὐτόματος ἐπιλογὴ αὐτόχρημα καταστροφή.

Χωρὶς νὰ ὑποστηρίζω ἂν ἡ γραμμὴ αὐτὴ εἶνε ὀρθὴ ἢ ὄχι, ἂν ὁ φιλελευθερισμὸς ἐν τῇ οἰκονομίᾳ θὰ ἠσφάλιζε μείζονα εὐτυχίαν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἂν εἶναι φροῦδοι αἱ ἐλπίδες ὑπὸ τὴν ὠθησιν τῶν ὁποίων ἐπεβλήθη ἡ ἄκρα προστασία, ἂν ὁ πειραματισμὸς τῆς αὐταρκειᾶς δὲν εἶναι χιμαιρικὴ προσπάθεια, εἶμαι ἐν τούτοις ὑποχρεωμένος ν' ἀναγνωρίσω, ὅτι αἱ ἀπόψεις αὗται ἀποτελοῦν σήμερον τὸ κρατοῦν οἰκονομικὸν καθεστῶς, ἐν εἶδος οἰκονομικοῦ πιστεύω, πρὸς ὃ καὶ πρέπει πρακτικῶς νὰ κατευθυνθοῦν αἱ σκέψεις ἡμῶν. Τὰ γεγονόνα ὠθοῦν ἡμᾶς πρὸς τὰ ἐκεῖ. Ἡ προσπάθεια αὐταρκειᾶς, οἱ ἀνυπέρβλητοι φραγμοὶ τῆς προστασίας, αἱ χαμηλαὶ τιμαὶ συνέπεια τῆς ἀζητησίας, ἔχουν ὡς μοιραῖον ἀποτέλεσμα ὅτι αἱ ἐξαγωγαὶ μας, δὲν μᾶς ἀσφαλίζουν πλέον ἐνεργητικὸν 15—19 ἐκ. λιλ. χρ. ὅπως ἄλλοτε, ἀλλὰ μόνον 6 ἐκ. λιλ.

Ἐντὶ τῶν 8-9 ἐκ. λιλ. χρ., τὰς ὁποίας προσεπόριζον πρὸ μικροῦ ἀκόμη τὰ μεταναστευτικὰ ἐμβάσματα, ἔχομεν τὸ 1933 μόνον 3, 3. ἐκ. λιλ. χρ. καὶ τὸ λήξαν ἔτος 1934 μόνον. 1. 8 ἐκ. λ.χ. Ἡ ραγδαία αὐτὴ ὑποχώρησις ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἀτμόσφαιρα ἐντὸς τῆς ὁποίας, κινουμένη καὶ ἐργάζονται

οἱ ἐν διασπορᾷ Ἕλληνες, δὲν εἶναι πλέον πρόσφορος εἰς ἐπικερδῆ ἐκμετάλλευσιν. Ἐπίσης ἡ πτώσις αὕτη ἐπῆλθε διότι πολλαὶ ἀξίαι ἀφθόνου ἄλλοτε ἀποδόσεως, ἐχάθησαν ἀνεπιστρεπτεῖ, διότι παντοῦ ἡ ἰθαγενῆς ἐργασία προστατεύεται, ἡ δὲ ἀλλογενῆς διώκεται, διότι ἡ ἀποστολὴ κεφαλαίων ὑπόκειται εἰς περιορισμούς. Ἐφεξῆς εἶναι μοιραῖον ὅτι ἡ τέως πλουσία αὕτη πηγὴ θὰ βαίνη συνεχῶς φθίνουσα. Ἄν δὲ ἡ νοσταλγία τοῦ χωριοῦ κρατεῖ ἀκόμη ζωντανὴν τὴν ἀνάμνησιν, ὅταν ὁ θάνατος ἀραιώσῃ τὰς τάξεις χωρὶς οὐδεμίαν νὰ γίνεται ἀνανέωσις, θὰ σβύσῃ βαθμηδὸν καὶ ἡ ἀνάμνησις καὶ μὲ αὐτὴν καὶ ἡ ἀποστολὴ χρημάτων εἰς τὴν μακρυνὴν πλέον πατρίδα.

Ἡ κίνησις κεφαλαίων οὐδὲν πλέον φέρει μέχρις ἡμῶν ἀλλοδαπὸν κεφάλαιον καὶ διότι ἡ πίστις βαρέως νοσεῖ καὶ διότι παντοῦ αὐστηρὰ ἀσκεῖται συγκράτησις δυνάμεων. Οἱ ἄδηλοι πόροι ἀραιώνονται, μένουσιν ἀμφίβολοι, κατὰ τὸ 1934 δὲ φαίνεται νὰ ἦσαν ἰσχυρότεροι καὶ τοῦ ἰσχυροῦ ἀκόμη 1933 (Τουρισμός: 1934 30 ἐκ. χρ. fr., 1933 52 ἐκ. χρ. fr. Τόκοι ἐξωτ. Ἑλλ. Κεφ. 1934 30 ἐκ. χρ. fr., 1933 36 ἐκ. χρ. fr.) Ἡ ναυτιλία μετὰ τὴν κάλυψιν τῶν ἐξόδων τῆς, δὲν ἀφήνει σημαντικὸν ὑπόλοιπον εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ γενικοῦ ἐνεργητικοῦ τῶν λογαριασμῶν μας. Ὅλα αὐτὰ τὰ κενὰ δὲν τὰ ἀναπληρῶνει ἡ μερικὴ παλιννόστησις ἐλληνικῶν περιουσιῶν, ἣτις παρατηρήθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καὶ ἣτις ἐπίσης κατὰ τὸ 1934 αἰσθητῶς ὑπεχώρησε (1933 60 ἐκ. fr. 1934 23 ἐκ. fr. χρ.). Τὸ εὐνοϊκὸν αὐτὸ φαινόμενον δὲν ἔχει μόνιμον χαρακτήρα, ἀλλ' ὀφείλεται εἰς αἷτια παροδικὰ καὶ τυχαῖα ἐντελῶς, ἐφ' ὧν ἐὰν ἐστηριζόμεθα θὰ διεπράττομεν βαρὺ σφάλμα.

Χάνει ἐπομένως πολυτιμώτατα στοιχεῖα πλουτισμοῦ καὶ ἀνεφοδιασμοῦ ἡ χώρα, τὰ ὁποῖα αὐτὰ κυρίως ἐκράτουν τὴν οἰκονομίαν τῆς εἰς κάποιαν ἰσορροπίαν. Ἡ παραμικρὰ χαλάρωσις τῶν περιορισμῶν εἶνε πιθανὸν ὅτι θὰ καταστήσῃ τὰ παραμένοντα ἀκόμη στοιχεῖα ἔτι πενιχρότερα. Τῶν πλείστων ἐκ τῶν στοιχείων τούτων ἡ ἀναβίωσις, εἶναι ἀπολύτως ἀβεβαία, διότι ἡ κρατοῦσα οἰκονομικὴ τάξις δὲν θ' ἀφήσῃ, ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον, τοιαύτην ἀβίαστον οἰκονομικὴν ἐνέργειαν, ὥστε νὰ ἐπανέλθουν οἱ μακάριοι διὰ τὸν Ἕλληνα χρόνοι τοῦ ἀφθόνου καὶ ἐλευθέρου πλουτισμοῦ. Πρέπει ἐπὶ πλέον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι βελτίωσις τῆς καταστάσεως ἐν τῇ παγκοσμίῳ οἰκονομίᾳ, σημαίνει καὶ ὑψωσιν τῶν τιμῶν γεωργικῶν προϊόντων, πρώτων ὑλῶν, βιομηχανημάτων κτλ. δηλ. ἐπιβάρυνσιν τοῦ ὑποχρεωτικοῦ παθητικοῦ, ἄνευ ἀντιστοίχου βελτιώσεως τοῦ ἐνεργητικοῦ, διότι ἡ

γενική γαλήνη θὰ ἀποστρέψη πάλιν ἐκ τῆς χώρας τὰς παλινο-
στούσας πέρουσας.

*
* *

Ἐναντι τῆς μεταμορφώσεως αὐτῆς, ἡ ὁποία ἀνατρέπει τὰς
βάσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίζετο μέχρι τοῦδε ἡ ἑλληνικὴ οἰκονο-
μία, ἐρωτᾶται ὁποία τις πρέπει νὰ εἶναι ἡ τηρητέα ἐφεξῆς πο-
ρεία; Βέβαιον εἶνε ὅπωςδῆποτε ὅτι ἡ οἰκονομία τῆς χώρας δὲν
ἔμπορεῖ πλέον νὰ μείνῃ ἀναρχομένη καὶ ἄρρυθμος μὲ ἀνεπαρκῆ
τεχνικὸν καὶ οἰκονομικὸν ἐφοδιασμὸν καὶ μὲ παραγωγὴν οὐδέ-
ποτε προσαρμοσθεῖσαν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ πληθυσμοῦ τῆς. Ἡ
σύνθεσις τῆς οἰκονομίας πρέπει συνειδητῶς νὰ μεταβληθῆ. Πρέπει
τὸ κέντρον τῆς βαρύτητος νὰ μὴ εἶναι πλέον ἡ ἔξω τῆς χώρας
πηγάζουσα ἀσταθῆς δύναμις, ἀλλ' αἱ πολλαπλαῖ δυνατότητες τὰς
ὁποίας περικλείει αὐτὴ ἡ χώρα, καὶ τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ζων-
τανεύσωμεν, νὰ καταστήσωμεν πράγματι ἐνεργοῦς. Μόνον ἐκ
τῆς ἐκμεταλλεύσεως τούτων, θὰ προκύψουν ἀσφαλέστερα καὶ
σταθερώτερα ἔθνικὰ εἰσοδήματα, τὰ ὁποία αὐτὰ θὰ ἔμπορέσουν
νὰ στηρίξουν ἐδραιότερον τὴν ἑλληνικὴν οἰκονομίαν.

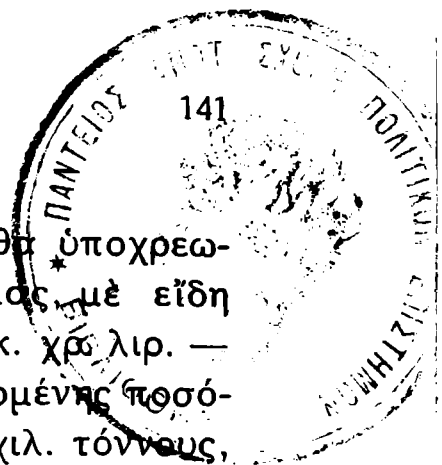
Τί ἐνδείκνυται ὅθεν νὰ γίνῃ; Πρὸ παντὸς τόνωσις καὶ εὐρυν-
σις τοῦ γεωργικοῦ χαρακτῆρος τῆς χώρας. Ταυτοχρόνως ὅμως
καλλιέργεια ἀληθῶς προσφόρου οἰκονομικῆς ἀτμοσφαιρας, δι'
ἴδρυσιν, ἀνάπτυξιν καὶ καρποφόρον ἐκμετάλλευσιν τῆς βιομηχα-
νικῆς καὶ ἄλλης παραγωγικῆς ἐργασίας.

Ἡ γεωργικὴ ἀπόδοσις πρέπει νὰ εὐρυνθῆ κατ' εἶδος καὶ κατ'
ἔκτασιν. Αὐτὴ μόνη θὰ ἔμπορέσῃ ν' ἀσφαλίσῃ σχετικὴν οἰκονομι-
κὴν αὐτοτέλειαν καὶ σταθερωτέραν πῶς ἰσορροπίαν. Αὐτὴ θὰ προ-
μηθεύσῃ μὲ ἰδίας τοῦ τόπου πρώτας ὕλας τὴν βιομηχανίαν καὶ θὰ
δημιουργήσῃ εἰς αὐτὴν ἀληθῶς βασίμους ὄρους, αὐτὴ θὰ συντε-
λέσῃ ὥστε ν' ἀναπτυχθοῦν εὐρύτερον τὰ κυριώτερα προϊόντα
τῆς ἐξαγωγῆς μας, 80 % τῆς ὁποίας εἶναι γεωργικὰ εἶδη. Ἡ καλ-
λιέργεια τῆς γῆς πρέπει ἐφεξῆς ν' ἀποβῆ ἡ ἀφθονωτέρα πηγὴ ἐρ-
γασίας καὶ πλουτισμοῦ. Ἡ ποικιλία τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, κατὰ
τὴν γνώμην τῶν ἀρμοδιοτήτων, ἔμπορεῖ ν' ἀνοίξῃ στάδιον πλα-
τείας καὶ πολυμεροῦς ἐκμεταλλεύσεως.

Ἡ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ἐντατικὴ προσπάθεια, ἐπιβάλλ-
εται ὅμως εἰδικώτερον ἐκ δύο σπουδαιοτάτων αἰτίων.

Τῆς ἀνάγκης τῆς ἐξ ἰδίων, κατὰ τὸ δυνατόν, ἀσφαλίσεως τῆς
διατροφῆς τῆς χώρας.

Τῆς ἀνάγκης ἣν ὁσημέραι καθιστᾶ ἐπιτακτικωτέραν ἡ γοργὴ
αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ, ἰδίᾳ τῆς ὑπαίθρου χώρας.

* *

Μέχρι τοῦ 1931, δηλ. μόλις πρὸ τριῶν ἐτῶν, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ πληρώνωμεν κατ' ἔτος διὰ τὴν διατροφήν μας, με εἶδη παραγόμενα καὶ ἐν τῷ τόπῳ ἄλλ' ἀνεπαρκῶς, 6.5 ἐκ. χρ. λιρ. — 11.5 ἐκ. χρ. λιρ., καὶ τοῦτο ὄχι τόσον λόγῳ τῆς εἰσαγομένης ποσότητος, ἢ ὁποία ἐλάχιστα ἐποίκιλε (δημητρ. 600 — 680 χιλ. τόννους, ὄσπρια κτλ. 50 — 70 χιλ. τόννους) ὅσον λόγῳ τοῦ ὕψους τῶν διεθνῶν τιμῶν. Μόνον ἀπὸ τοῦ 1932 ἀρχίζει νὰ πίπτῃ ἡ δαπάνη σημαντικά, ὄχι μόνον λόγῳ συνεχιζομένης πτώσεως τῶν τιμῶν, ἀλλὰ καὶ λόγῳ μειώσεως τῆς εἰσαγομένης ποσότητος, ἔνεκα αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς, ἣτις ἔκτοτε ἄρχεται σημειοῦσα γοργωτέραν πρὸς τὰ ἄνω πρόοδον.

Τελευταῖον ἡ δαπάνη περιορίσθη ἀπὸ 11.5 ἢ 6.5 ἐκ. λιρ. εἰς 3 — 4 μόνον ἐκ. λιρῶν. Ἐκ τοῦ περιορισμοῦ τούτου ἠδύνατό τις ν' ἀχθῆ εἰς τὴν ἀντίληψιν, ὅτι τὸ ἄλλοτε σοβαρὸν πρόβλημα ἔχασε τὴν ἄκρην τοῦ ὀξύτητα. Τοιαύτη ἀντίληψις ὅμως θὰ ἦτο σφαλερά. Ἀποτόμως ἠμπορεῖ ν' ἀνακύψῃ τὸ πρόβλημα, ἐν ὅλῃ του τῇ ὀξύτητι, εἴτε διότι ἔτη δυσμενοῦς παραγωγῆς δὲν ἀποκλείονται, εἴτε διότι ἠμπορεῖ νὰ πραγματοποιηθῆ ἀνατίμησις τῶν προϊόντων τῆς γῆς, ἢ ἀξία τῶν ὁποίων σήμερον εὐρίσκεται εἰς τὸ $\frac{1}{3}$ τῆς πρὸ πενταετίας τοιαύτης. Ἐξαφνα δηλ., ἀντὶ τῶν 3 — 4 ἐκατ. λιρῶν τὰς ὁποίας πληρώνομεν σήμερον διὰ τὴν διατροφήν μας, ἡ ὑποχρεωτικὴ αὐτῆ δαπάνη ἠμπορεῖ ν' ἀνέλθῃ εἰς 9 ἢ 10 ἐκ. λίρας, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι θὰ ἔχωμεν πρόχειρον τὸ ἀντίκρουσμα τῆς ἐπὶ πλέον δαπάνης. Ἀμέσως τότε καὶ αὐτομάτως θὰ κλονισθῆ τὸ εὐαίσθητον νόμισμα, θὰ βαίνῃ ἐξαντλούμενον τὸ ἀπόθεμα τῆς ἐκδοτικῆς τραπέζης, νέα δὲ περίοδος ἀσταθείας καὶ ἀνατιμῆσεως τοῦ τιμαρίθμου θ' ἀπειλῆ τὴν χώραν.

Τὰ πορίσματα ὅμως τῆς γεωργικῆς προσπάθειας τῶν τελευταίων ἐτῶν, ἐπιτρέπουν τὴν ἀντίληψιν ὅτι δύναται ἡ Ἑλλάς λελογισμένως, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς διατροφῆς τῆς τοῦλάχιστον, ν' ἀποβλέπῃ κατὰ προσέγγισιν εἰς τὴν αὐτάρκειαν.

Ἡ ἐξαιρετικὴ σημασία τοῦ ζητήματος δὲν εἶχε διαλάθει τὴν προσοχὴν ἀπὸ μακρῶν ἐτῶν ἤδη. Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως προκειμένου περὶ γεωργικῆς ἀποδόσεως ἔρχονται βραδύτατα. Ἀχάριστοι ἐντυπώσεις ἀπογοητεύουν συχνά, χρειάζεται δὲ πολὺ καρτερία διὰ νὰ μὴ ἐγκαταλείψῃ τις παρακαίρως προσπάθειας, αἱ ὁποῖαι ἐλάχιστα κατ' ἀρχὰς ἱκανοποιοῦν.

Εἰς χρόνους καθ' οὓς ἐλάχιστοι ἀκόμη εἶχον πρὸς τὴν γεωργίαν ἐστραμμένην τὴν σκέψιν, ὁ τότε διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς

Τραπέζης Α. Κορυζῆς, εἶχεν ὀξέως διαγνώσει τίνας ὠφελείας θ' ἀπεκόμιζεν ἐντεῦθεν ἡ χώρα. Ἐν τῇ ἀκτίνι τῆς δράσεώς του ὤθησε μὲ ἀποφασιστικότητα πρὸς τὴν ὀργάνωσιν καὶ ἐγκλιμάτισιν τῆς ἀγροτικῆς πίστεως εἰς περιοχὰς ὅπου αὕτη ἦτο ἄγνωστος ἀκόμη. Διὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης ἐχορηγήθησαν ἄφθονα κεφάλαια, τὰ ὅποια ὄντως ἐγονιμοποίησαν τὴν ἐν τῇ ὑπαίθρῳ ἐργασίαν. 220 ἐκ. τὸ 1923—462 ἐκ. τὸ 1924—565 ἐκ. τὸ 1925—755 ἐκ. τὸ 1927—878 ἐκ. τὸ 1928—1258 ἐκ. τὸ 1929. Ἡ ἐν τῇ εἰσηγήσει τοῦ κ. Κορυζῆ τολμηρὰ αὐτὴ πρωτοβουλία τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης ὑπῆρξεν ἀποφασιστικὴ διὰ τὴν τύχην καὶ τὴν μετέπειτα ἐξέλιξιν τῆς ἐλληνικῆς γεωργίας. Ἐπίσης ὅμως εἰς τὴν αὐτὴν εἰσήγησιν ὀφείλεται καὶ ἡ πρώτη προμήθεια ἐκλεκτοῦ σπόρου Καμπέρας, ἀντὶ 20 χιλ. λιρῶν κατὰ τὸ 1924. Ἐκτοτε συνεχίζεται ἡ προσπάθεια. Αἱ συγκριτικαὶ δοκιμαὶ καὶ οἱ πειραματισμοὶ πολλαπλασιάζονται. Ἀπὸ τοῦ 1928 ἡ προσπάθεια γίνεται ἐντονωτέρα. Πολλοὶ τῶν δημοσίων γεωπόνων μὲ πάθος ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ ἔργον των, μετεβλήθησαν εἰς ἐμπνευσμένους ἀποστόλους, ἐδίδαξαν τεχνικωτέρας μεθόδους, ἐμελέτησαν τὴν σύστασιν τῶν διαφόρων ἔδαφῶν, συνετέλεσαν δὲ μὲ τὸ παράδειγμα καὶ τὴν πειθῶ ὥστε νὰ διαλυθοῦν πυκναὶ προλήψεις καὶ ν' ἀποδεχθοῦν οἱ φύσει ἀντιδραστικοὶ χωρικοὶ, κάποιαν προοδευτικότητα εἰς τὴν καλλιέργειαν. Τὰ κέντρα βελτιώσεως τῆς σιτοπαραγωγῆς, τὰ πρότυπα κτήματα (176), οἱ πειραματικοὶ ἀγροί, πολλαπλασιάζονται. Ἐπὶ τῇ βάσει μακροετῶν δοκιμῶν βεβαιοῦται ὅτι ὅπου γίνεται χρῆσις ἐξηυγενισμένου σπόρου καὶ καλῆς καλλιεργείας, ἡ ἀπόδοσις δύναται νὰ εἶναι ἀνωτέρα κατὰ 55 % ἄνευ αὐξήσεώς τινος τῶν καλλιεργητικῶν δαπανῶν. Ἐὰν μέχρι τοῦ 1931 καὶ ἡ καλὴ ἀκόμη ἐσοδεῖα ἐστρέφετο κατ' ἀνώτατον πῆριξ τῶν 350 χιλ. τόννων σίτου, ἀπὸ τοῦ 1932 ἀρχίζει ν' ἀνεβαίνει ἡ παραγωγή, ἀνεξαρτήτως τῆς καιρικῆς εὐμενείας, ἥτις ἤσκησε καὶ αὐτὴ βεβαίως ἐπίδρασιν τινα. Οὕτως ἔχομεν τὸ 1932 464 χιλ. τόν.—τὸ 1933 810 χιλ. τόνους καὶ τὸ 1934 742 χιλ. τόν. Ἐὰν ἡ μέση κατὰ στρέμμα ἀπόδοσις ἀπὸ 60—70 κιλὰ ὠθήθη εἰς 110 κιλὰ. Ἐὰν ταυτοχρόνως καὶ αἱ λοιπαὶ καλλιέργειαι προϊόντων διατροφῆς σημαντικὰ προήχθησαν. Ἐὰν μέχρις ἐσχάτων ἀκόμη ἐκαλύπτομεν μόλις τὰ 26 % ἢ εἰς ἐξαιρετικὰς περιστάσεις τὰ 35—40 % τῶν ἀναγκῶν μας μὲ τὰ ἐγχώρια προϊόντα, σήμερον δὲ ἐφθάσαμεν εἰς τὰ 78 % (ΑΟΣ), τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὰς μακράς, ἐπιπόνους καὶ ἀφανεῖς πολλάκις προσπάθειας τῆς τελευταίας δεκαετίας, τῆς ὁποίας τὰ ἀποτελέσματα βραδύτατα ὠριμάσαντα, ἦλθαν ἀκριβῶς τὰ δύο τελευταῖα ἔτη, νὰ

βοηθήσουν τὴν χώραν κατὰ τὴν σκληρὰν αὐτὴν περίοδον τῆς κρίσεως.

Ἡ καλλιεργουμένη ἔκτασις κατὰ τὴν τελευταίαν ὀκταετίαν ἠύξθη κατὰ ἐκ. 4.5 στρεμ. δηλ. κατὰ 25% (15.9 τὸ 1928.—20.6 στρεμ. τὸ 1934). Ἡ σιτοκαλλιέργεια δὲν ἀπερρόφησεν ὀλόκληρον τὴν νέαν ἔκτασιν, ἀλλὰ μόνον περίπου τὰ 50% αὐτῆς (ἀπὸ 5.8 ἐκ., 8 ἐκ. στρεμ. τὸ 1934). Ἐν ᾧ ὅμως ἡ αὔξησης τῆς σιτοκαλλιέργειας κατ' ἔκτασιν εἶναι μόνον 30% ἀνωτέρα τῆς πρὸ ὀκταετίας τοιαύτης, ἡ γενικὴ ἀπόδοσις ἀνήλθε κατὰ 120%. Τὸ ὑψηλὸν αὐτὸ ποσοστὸν αὔξησεως τῆς ἀποδόσεως ἀποδεικνύει τὴν σημαντικὴν κατ' ἔντασιν προσπάθειαν καὶ τὰ ἀπτὰ ἀποτελέσματα τὰ ὁποῖα ἐπέφερον αἱ γενόμεναι βελτιώσεις, καίτοι ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ $\frac{1}{10}$ μόνον τῆς σιτοκαλλιέργειας χρησιμοποιεῖ σπόρους προερχομένους ἐξ ἐπιλογῆς. Παραλλήλως ἠύξθη ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ ἀπόδοσις τῶν ὀσπρίων κατὰ 200%, ὡς καὶ τῶν γεωμήλων καὶ εἰδῶν κηπουρικῆς κατὰ 237% σχεδὸν ἀπαλλαγείσης τῆς καταναλώσεως τῆς ἔξωθεν προμηθείας, δι' ἣν πρὸ μικροῦ ἀκόμη διετίθεντο πολλαὶ ἑκατοντάδες χιλιάδων λιρῶν κατ' ἔτος.

Σημασίαν ὅμως ἐπίσης ὄχι μικρὰν ἔχει ἡ συνεχῆς αὔξησης καὶ βελτιώσις τῆς καλλιέργειας βιομηχανικῶν φυτῶν καὶ ἰδίως τοῦ βάμβακος. Ἐντὸς πενταετίας ὑπερεδιπλασιάσθη αὕτη ἀπὸ 203 χιλ. στρεμ. τὸ 1930 εἰς 440 χιλ. στρ. τὸ 1934 μὲ αὔξησιν παραγωγῆς κατὰ 115%. Ὡς πρώτη ὕλη μόνον, ἀσφαλίζει ὁ βάμβαξ περὶ τὰ 600 ἐκ. δρχ. εἰς τὴν ὕπαιθρον, ἀπαλλάσσει ὅμως ἐπὶ πλέον τὸν τόπον τῆς ἔξωθεν προμηθείας πρὸς συντήρησιν τῆς βιομηχανίας. Αὕτη στηριζομένη κατ' ἔτος εὐρύτερον εἰς πρώτας ὕλας ἐγχωρίας παραγωγῆς, δύναται ἀσφαλέστερον νὰ ἐντείνῃ τὴν παραγωγὴν τῆς, προωρισμένην ὄχι μόνον νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἐσωτερικὴν κατανάλωσιν, ἀλλ' ἐν μέτρῳ τινὶ νὰ ὠθήσῃ τὰ προϊόντα τῆς καὶ ἔξω τῶν ὀρίων.

* * *

Ἐξ ὅλων αὐτῶν τῶν πρακτικῶν δεδομένων προκύπτει ὅτι πρέπει νὰ θεωρῆται μῦθος τὸ λεγόμενον ὅτι ἡ παρατηρηθεῖσα ἄλλοτε ἀνεπάρκεια ἡμῶν εἰς δημητριακὰ καὶ τὰ συναφῆ προϊόντα τῆς γῆς, ὀφείλεται εἰς ἀθεραπεύτους κλιματολογικὰς αἰτίας, ἢ τὴν μορφολογίαν τοῦ ἐδάφους καὶ τὴν ποιοτικὴν τοῦ σύστασιν. Ἡ ἀνεπάρκειά μας ἦτο συνέπεια ἀνικανότητος, ἀδρανείας, ἀμελείας, τεχνικῆς ἀπειρίας, καὶ ἐγγενοῦς ἀντιδραστικότητος. Αἱ φωτειναὶ συζητήσεις ἐν τῷ Α. Ο. Σ., στηριζόμεναι εἰς τὰ πορίσματα ἐνδελεχῶν πειραματισμῶν γενομένων ὑπὸ δοκιμωτάτων γεωπόνων,

κατέστησαν τούτο έναργές. Βεβαίως κατὰ ποσοστόν τι αἱ ἐξαιρετικά ἀποδόσεις τοῦ 1933 καὶ 1934, ὀφείλονται εἰς καιρικάς εὐνοίας, ἔν τινι μέτρῳ εἰς συνεχεστέραν τοῦ προσήκοντος ἐκμετάλλευσιν ὠρισμένων ἐδαφῶν. Ἀσφαλῶς δὲ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῶν γεωργῶν καὶ ἡ ἐξασφάλισις καλῆς τιμῆς. Κατὰ τὸ μέγιστον ὅμως αὐτῶν εἶναι τὸ ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τῶν μερικῶς μόνον ἀκόμη ἐφαρμοσθεισῶν τελειοτέρων μεθόδων.

Πρέπει ἐπομένως νὰ θεωρηθῆ πρακτικῶς ἐφικτὴ ἡ βαθμιαία ἀπόκτησις σχετικῆς ὅπωςδῆποτε ἐπαρκειᾶς καὶ εἰς εἴδη διατροφῆς καὶ εἰς διαφόρους πρώτας ὕλας. Χωρὶς δὲ νὰ τολμῶ νὰ πιστεύσω ὡς πιθανῶς πραγματοποιησίμῳ τὴν γνώμην διακεκριμένου γεωπόνου, ἀπὸ μακρῶν ἐτῶν πειραματιζομένου ἐπὶ ἐλληνικῶν ἐδαφῶν, καθ' ἣν ἡ μέση κατὰ στρέμμα ἀπόδοσις δύναται νὰ προσεγγίση τὰ 200 κιλά, νομίζω ἐν τούτοις, στηριζόμενος εἰς τὰ πορίσματα τῆς πείρας, τὰ ὁποῖα πιστοποιοῦν μετριοπαθεῖς εἰς τὰς ἀντιλήψεις των γεωπόνοι, ὅτι εἶναι κατορθωτὴ ἀκόμη σημαντικὴ ποσοτικὴ καὶ ποιοτικὴ ὑψωσις τῶν διαφόρων ἀποδόσεων, ἄνευ ἀντιστοίχου ἐξογκώσεως τῆς δαπάνης. Διατί ἀφ' οὗ ἐπὶ τῆ βάσει πειραματισμῶν, εἶναι ἀποδεδειγμένον ὅτι εἶναι δυνατὴ αὐξήσις καὶ μέχρις 155 % εἰς παρεμφεροῦς δὲ ποιότητος ἐδάφη ἄλλων χωρῶν ἢ ἀπόδοσις εἶναι ὑπερδιπλασία τῆς ἰδικῆς μας, διατί δὲν πρέπει νὰ ἐπιδιώξωμεν ἠύξημένην κανονικότητα ἀποδόσεως καὶ παρ' ἡμῖν ;

Πρὸς σταθεράν ὅμως ἐπιτυχίαν τούτου ἡ γεωργία δὲν πρέπει ν' ἀφεθῆ εἰς τὴν τύχην τῆς καὶ τὴν μόνην πρωτοβουλίαν τοῦ ἀγρότου. Εἶναι ἀπαραίτητον νὰ συνεχισθῆ καὶ νὰ ἐπεκταθῆ ἡ ἀπὸ ἐτῶν ἤδη καταβαλλομένη προσπάθεια. Προσπάθεια ὅμως ἀκούραστος, ἐντατικὴ, ἐπίμονος, πρακτικῶς διδάσκουσα, ἐφαρμόζουσα τεχνικωτέρας μεθόδους, φωτίζουσα καὶ ὀδηγοῦσα, εὐκολύνουσα τὴν προμήθειαν τῶν ἀπαραιτήτων κεφαλαίων, σπόρων, ἐργαλείων, διδῶν θὰ πραγματοποιηθῆ ἡ ἐντὸς τῶν περιορισμένων ἐλληνικῶν ἐδαφῶν προσαρμογὴ τῆς παραγωγῆς εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου.

Πρέπει νὰ ἐξαρθῆ ὅτι, ἡ ὄχι πάντοτε δεξιὰ ἐλληνικὴ διοίκησις, ὑπῆρξεν ἀποτελεσματικὴ, προοδευτικὴ καὶ ἀληθῶς εὐεργετικὴ εἰς τὸν κλάδον τῆς γεωργικῆς ἐπιδόσεως τῆς χώρας.

Ἐὰν καὶ ἄλλοτε, ὅταν τὸ ἐθνικὸν μας εἰσόδημα ἐπλουτίζετο ἀφθόνως ἀπὸ ἕξωθεν κεφάλαια, ἡ ἐκ τῆς γῆς πρόσοδος ἀπετέλει συντελεστὴν θετικὸν ἐξαιρετικῆς σημασίας διὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ τόπου, ἀπὸ τοῦ νῦν ἡ σπουδαιότης αὐτῆς αὐξάνει μέχρις ὀρίου, ὥστε νὰ πρέπη ν' ἀποβῆ ὁ κυριώτερος καὶ σταθερώτερος παρά-

γων αὐτῆς. Ἐκ τῆς ἐπαρκοῦς ἀναπτύξεώς του, θὰ ἐξαρτηθῆ μελλοντικῶς αὐτὴ ἡ οἰκονομικὴ δύναμις ἢ ἀδυναμία τοῦ τόπου. Ἡ γῆ, μὲ τὰ προϊόντα τῆς καὶ τὰ παράγωγα τούτων καὶ ἡ κτηνοτροφία, στενὰ συνδεομένη μὲ τὸν τρόπον καὶ τὸ εἶδος τῆς καλλιέργειας, καὶ τὰς ἀπαραιτήτους μονίμους ἐγκαταστάσεις, θὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἐκ τοῦ κινδύνου τῆς ὑποτελείας, θὰ ἐλαφρώσῃ δὲ παγίως τὸ παθητικόν μας, σβύνουνα ἀπὸ τὴν ἐτησίως ἀνανευομένην χρέσωσίν μας κονδύλιον δυνάμενον νὰ φθάσῃ καὶ μέχρι 10 ἐκ. λιρῶν. Ὅταν ἀσφαλίσωμεν τοιαύτην παραγωγήν, τὸ ἐξωτερικόν μας ἐμπόριον αὐτομάτως θὰ εὐρεθῆ μᾶλλον ἰσοζυγισμένον, ἡ εἰσαγωγή μας δέ, μειουμένη ἐντεῦθεν κατὰ 30 ο/ο περίπου, θὰ δύναται νὰ καλυφθῆ ἀνετώτερον ἀπὸ τὴν ἐκ τῆς κανονικῆς μας ἐξαγωγῆς πρόσσοδον, ἧς τὰ 54 ο/ο ἀπορροφοῦν καὶ σήμερον ἀκόμη, παρὰ τὴν σημειουμένην αὐξήσιν, τὰ κατ' ἀνάγκην ἔξωθεν ἐρχόμενα εἶδη τῆς διατροφῆς. Οἰκονομία, ἀντλοῦσα μὲ βεβαιότητα ἐκ τῆς ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ παραγωγῆς τὸ πλεῖστον τῶν διὰ τὴν ζωὴν ἐπιτηδείων, οἰκονομία, δυναμένη ἀσφαλῶς ν' ἀπορροφήσῃ διὰ τὴν ἐσωτερικὴν κατανάλωσιν τὴν γεωργικὴν τῆς παραγωγῆν, δὲν θὰ εἶναι πλέον οἰκονομία χωλῆ, ὡς μέχρι τοῦδε· θὰ εἶναι μᾶλλον ἰσόρροπος, θὰ ἠμπορῆ δὲ μὲ μείζονα ἡρεμίαν ν' ἀντιμετωπίζῃ τὰς μοιραίας ἐκ τῶν κρίσεων δοκιμασίας. Τὰ δημόσια οἰκονομικὰ τῆς χώρας θὰ ἰσοζυγίζωνται εὐκολώτερον καὶ τὸ νόμισμα, καλλίτερον προησπισμένον ἀπὸ τὰς ἀπειλὰς τῶν ἀπροόπτων, θὰ εἶναι ἥττον εὐαίσθητον καὶ μᾶλλον σταθερὸν εἰς τὴν ἀξίαν του.

Ἐὰν ἡ παραγωγή εἰδῶν διατροφῆς θὰ ἐλαφρώσῃ τὸ παθητικόν καὶ θὰ ἐπιτρέψῃ ἀνετωτέραν ἐν γένει κίνησιν εἰς τὴν οἰκονομίαν μας, ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἔντασις τῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ τελειοποιήσεως τῶν ἄλλων ποικίλων καὶ πλουσίων προϊόντων τῆς ἑλληνικῆς γῆς θ' αὐξήσουσιν θετικῶς τὰ ἐνεργητικὰ στοιχεῖα τῶν λογαριασμῶν μας, θὰ δημιουργήσουσιν δὲ καὶ ἰσχυρὰ στηρίγματα εἰς τὰς ἐγχωρίους ἐργασίας καὶ βάσεις πλατυτέρας ἀναπτύξεως. Καπνός, σταφίς, σταφυλαί, οἶνος, ἔλαια, βάμβαξ, ἴσως καὶ λίνον, μέταξα κ.τ.λ. ἐγκλείουσι δυνατότητας τὰς ὁποίας ἡ σύγχρονος τεχνικὴ δύναται νὰ πολλαπλασιάσῃ καὶ νὰ καταστήσῃ πηγὰς νέας ἐργασίας καὶ πλουτισμοῦ ὄχι συνήθους, διότι καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἀγορὰ εἶναι δεκτικὴ ἀναπτύξεως καὶ ἡ ἔξω κατανάλωσις δὲν ἔχει φθάσει εἰς κορεσμόν. Ἡ αὐξήσιν τῶν πολυτίμων αὐτῶν προϊόντων, ἡ ἐπιτηδεῖα τῶν βιομηχανικῆ καὶ ἐμπορικῆ ἐκμετάλλευσιν, εὐρύνουσαι τὰ ὄρια τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας, θὰ πρέπη ν' ἀναπληρώσουσιν τὰ ἄλλοτε μὲν ἀφθόνως, ἐφεξῆς δὲ ἀσθενῶς μόνον

ρέοντα πρὸς ἡμᾶς ἔξωθεν κεφάλαια. Ἐντονώτερος ὁμως ρυθμὸς πρὸς τὴν γεωργικὴν παραγωγὴν ἐπιβάλλεται ἐπίσης καὶ λόγῳ τῆς συστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἐκ τοῦ ἐργαζομένου ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ 61 ο/ο ζῆ εἰς τὴν ὑπαιθρον καὶ ἀποζῆ ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ ἐργασίας. Ἀποτελεῖ τοῦτο τεράστιον ἐνεργητικὸν στοιχεῖον, ὑγιὲς καὶ ἐξελιξιμον. Τὸ μέλλον τοῦ γοργῶς αὐξανόμενου πληθυσμοῦ τούτου θ' ἀποβῆ ὁμως δραματικὸν καὶ μαζὺ μὲ αὐτὸν θ' ἀπειληθῆ καὶ τῆς κοινωνίας ὀλοκλήρου ἢ σταθερότης, ἐὰν ἡ ἔντασις τῆς καλλιεργείας καὶ ἡ ἐπικερδῆς ταύτης ἐκμετάλλευσις δὲν συγκρατήσουν τὰς νέας γενεὰς εἰς τὴν ὑπαιθρον. Θὰ εἶναι αὐτόχρημα τραγικόν, ἐὰν κρούσουν αὐταὶ τὰς πύλας τῶν πόλεων πρὸς εὐρεσιν τύχης, ἀφ' οὗ διαρροὴ ἐκτὸς τῶν ὀρίων τοῦ πλεονάζοντος ποσοστοῦ δὲν φαίνεται πιθανή. Οἱ τολμηρότεροι καὶ μᾶλλον εὐφάνταστοι, μὴ εὐρίσκοντες διέξοδον διὰ τὴν δραστηριότητά των, θὰ ἔλθουν μοιραίως νὰ ταράξουν τὸν ἤδη ἐπικινδύνως αὐξάνοντα ἄνεργον πληθυσμὸν (162 χιλ. 1934). Κατὰ 80 χιλ. περίπου κατ' ἔτος αὐξάνει ὁ πληθυσμὸς, τὸ πλεῖστον δὲ τούτου ἀνήκει εἰς τὴν ὑπαιθρον. Ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν, ὁ ὄγκος τοῦ πληθυσμοῦ θ' ἀποβῆ ἀφόρητος διὰ τὴν στενὴν Ἑλλάδα. Ἐὰν δὲν θέλωμεν νὰ εἴμεθα ἐπιμηθεῖς, ἐλάττωμα τὸ ὁποῖον ἄλλοτε ἠδύνατο νὰ κολάσῃ ἡ ἀνοικτὴ πρὸς τὰ ἔξω σταδιοδρομία, ἐὰν ἐννοοῦμεν τίνα βαρεῖαν σημασίαν ἔχει ἂν ἀφήσωμεν νὰ ὀγκοῦται τὸ κῶμα τῆς ἀνεργίας, τὸ ὁποῖον σὺν τῷ χρόνῳ ἠμπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ ἄνεργον φιλοτάραχον ὄχλον, πρέπει μὲ ἀφοσίωσιν, ἐπιμονήν, δραστηριότητα, νὰ στρέψωμεν ἀμέριστον τὴν ἐνέργειαν πρὸς τὴν γῆν, ἡ ὁποία κυριώτατα θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἀπορροφήσῃ τὴν δραστηριότητα καὶ ν' ἀσφαλίσῃ τὴν συντήρησιν τοῦ ἐρχομένου νέου πληθυσμοῦ.

*
* *

Διὰ νὰ ἐνισχύσωμεν ὁμως κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίοδον τοῦ οἰκονομικοῦ μας βίου τὸν ὀργανισμὸν τῆς ἐσωτερικῆς μας ἐργασίας, ὥστε βαθμηδὸν ν' ἀντικαταστήσῃ αὕτη τὴν φθίνουσαν ἔξωθεν ἐπικουρίαν, πρέπει ἀπαραιτήτως, μὲ ρυθμὸν ἐντονώτερον, νὰ ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ τεχνικοῦ ἐφοδιασμοῦ τῆς χώρας. Ὅσαι δυνατότητες ληθαργοῦν σήμερον, διότι ἡ ἑλληνικὴ ἀδράνεια τὰς ἐκράτησεν ἐν ἀχρηστίᾳ, πρέπει νὰ μετουσιωθοῦν εἰς ἐνέργειαν, διὰ ν' ἀνεβάσουν τὴν ἀποδοτικότητα τοῦ λαοῦ, ν' ἀνοίξουν νέας πηγὰς πλουτισμοῦ καὶ νέα πεδία φιλοδοξίας εἰς τὴν πληθωρικὴν του δραστηριότητα. Πρέπει νὰ συγ-

χρονίσωμεν τὴν οἰκονομίαν μας μὲ τεχνικὰ ἐφόδια, ὥστε νὰ βελτιωθοῦν αἱ ἀτελεῖς φυσικαὶ συνθήκαι τοῦ τόπου. Αἱ δαπάναι δι' ὧν θὰ πραγματοποιηθοῦν οἱ τοιοῦτοι σκοποὶ θὰ ἔχουν ὡς ἄμεσον χρησιμότητα τὴν ἀπασχόλησιν μὲ ἐργασίαν δεκάδων χιλιάδων χειρῶν, αἵτινες σήμερον ἀργοῦν. Κάθε δὲ τεχνικὴ πρόδος συντελουμένη, κάθε τελειότερα προσαρμογὴ εἰς τὰς ἀξιώσεις προηγμένης παραγωγῆς, θὰ εἶναι καὶ μία ἀσφάλεια ἐπὶ πλέον διὰ τὴν ἔγκαιρον ἀντιμετώπισιν τῶν ἀπειλητικῶν τοῦ μέλλοντος προβλημάτων.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτούς, αἱ ἀνάγκαι εἰς ρευστὰ κεφάλαια κατὰ τὰ προσεχῆ ἔτη θὰ εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι ὄχι ἐλαφραῖ. Ἡ γονιμοποιούσα ὅμως αὐτὴ δύναμις δὲν θὰ ἔρχεται πλέον ἔξωθεν, οὔτε ὑπὸ μορφήν δανεισμοῦ οὔτε ὑπὸ μορφήν αὐτομάτου ἐνίσχυσεως τῆς οἰκονομίας μας. Ἡ παράτασις τῆς καθολικῆς κρίσεως καὶ ἡ εἰδικώτερον τὴν ἑλληνικὴν πίστιν πλήξασα νόσος ἐδημιούργησαν ἀτμοσφαῖραν, ἡ πυκνότης τῆς ὁποίας, διὰ νὰ διαλυθῇ, χρειάζεται μακρὰν εὐδίαν. Ἡ σελις ἐκείνη τῆς οἰκονομικῆς μας ἱστορίας ἔκλεισεν ἐπὶ τοῦ παρόντος. Ἐφεξῆς ἡ πηγὴ πρώτη νὰ εὐρεθῇ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ. Ἡ περίσσεια κεφαλαίων, ἐξ ἧς σχηματίζεται ἡ ἀποταμίευσις, θ' ἀποτελέσῃ τὴν μοναδικὴν ἴσως δεξαμενὴν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν θὰ τροφοδοτῶνται, διὰ τὰς παγίας ἢ προσωρινὰς τῶν ἀνάγκας, κράτος, κοινωφελεῖς ὀργανισμοί, βιομηχανία, ἐμπόριον, γεωργία. Ἡ ἀναχορηγία κεφαλαίων, τὰ ὁποία συνεχῶς καταναλίσκει κάθε γόνιμος οἰκονομικὴ δραστηριότης, ἐκεῖθεν πρέπει ν' ἀσφαλισθῇ.

Ἡ λεγομένη χρηματαγορὰ εἶναι ὅμως παρ' ἡμῖν ἀκόμη ἐντελῶς ἀνοργάνωτος καὶ ἀφημένη εἰς τὴν τύχην της. Εἶναι ἀνάγκη νὰ λάβῃ αὕτη κάπως σταθερωτέραν μορφήν, νὰ χωρισθοῦν δὲ κατὰ τὸ δυνατόν τὰ κεφάλαια, προορισμὸς τῶν ὁποίων εἶναι νὰ ἱκανοποιοῦν πρωτίστως ἀξιώσεις δημοσίου ἢ ὀπωσδήποτε κοινωφελοῦς χαρακτῆρος, ἀπὸ τὰ κεφάλαια τὰ ὁποία διὰ τῶν Τραπεζῶν διοχετεύονται πρὸς τὴν ἰδιωτικὴν οἰκονομίαν. Μέχρι τοῦδε οὐδεμία παρατηρεῖται εἰδίκευσις οὐδεὶς καταμερισμὸς, ἀθρόως δὲ καὶ ἀναμίξ ἐμφανίζεται κάθε ζήτησις, ἀνεξαρτήτως τοῦ σκοποῦ ὃν προτίθεται αὕτη καὶ τῆς ἀνάγκης ἣν καλεῖται νὰ θεραπεύσῃ.

Νομίζω ὅτι ἔχομεν κάθε συμφέρον νὰ τεθῇ κάποια τάξις. Εἰς τὰ περισσότερα κράτη, πρὸ πολλοῦ ἤδη, ἐντατικῶς, ἐντατικώτερον ὅμως καὶ προσεκτικώτερον κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον, ὠργανώθη καὶ ἐσυστηματοποιήθη ἡ λεγομένη μικρὰ λαϊκὴ ἀποτα-

μίευσιν. Ἀσήμαντος ἄλλοτε παρ' ἡμῖν, ἀνεπτύχθη αὕτη βαθμηδὸν καὶ ἐμφανίζει σήμερον σεβαστὸν διαθέσιμον κεφάλαιον (Τ.Τ.Τ. 2.023. ἐκ. τὸ 1934). Ὁργανουμένη ἐπὶ πλατυτέρων βάσεων, ἀσφαλῶς θ' ἀποδώσῃ περισσότερα. Παραπλεύρως ὅμως πρὸς τὴν συγκέντρωσιν αὐτὴν κεφαλαίων, ἡ παρατηρουμένη εἰς τὴν σύγχρονον κοινωνικὴν νομοθεσίαν ἴδρυσιν καὶ λειτουργία διαφόρων ταμείων δημοσίου ἢ κοινωφελοῦς σκοποῦ ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν συσσώρευσιν ἄλλων κεφαλαίων, ἀληθῶς εὐρυτάτης ἐκτάσεως, τὸ ποσὸν τούτων βαίνει συνεχῶς αὐξάνον, μετὰ τὴν ἔναρξιν δὲ τῆς λειτουργίας τῶν κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων, ὁ ὄγκος θ' ἀποβῆ ἀληθῶς ἔτι μείζων.

Ἐὰν ὅταν τὰ ἐκ τῶν πηγῶν τούτων ρέοντα κεφάλαια ἦσαν πενιχρὰ μόνον, ἦτο ἀδιάφορος ὁ τρόπος τῆς διαθέσεώς των, δὲν ὑπελογίζετο δὲ ἡ σημασία των, οὔτε διὰ τὴν ρύθμισιν τῶν ἀναγκῶν τῆς χώρας οὔτε διὰ τὴν ἐπίδρασιν ἣν θὰ ἤσκουν ταῦτα ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς· σήμερον ἐπιβάλλεται ἀπολύτως τὸ ποσὸν αὐτῶν συγκεντρουμένων κεφαλαίων, τὰ ὅποια ἀσφαλῶς θὰ ὑπερβαίνουν κατ' ἔτος τὸ ἐν δισεκατομμύριον δραχμῶν, νὰ ὑποβληθῆ εἰς ἐνιαῖον ρυθμὸν. Δύναμις τοιαύτη πρέπει αὐστηρῶς νὰ πειθαρχηθῆ, πρέπει ἐνιαίως νὰ κατευθύνηται, ὁ τρόπος καὶ ὁ σκοπὸς τῆς διαθέσεώς της πρέπει νὰ ὑπόκειται εἰς κανόνας προσαρμοζομένους εἰς τὸ ἐκάστοτε οἰκονομικὸν συμφέρον τῆς ὀλότητος. Πρέπει ὅμως ἐπίσης ἡ ἐκμετάλλευσιν τῆς δυνάμεως αὐτῆς, βασικὸς χαρακτήρ τῆς ὁποίας πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε ἡ ἀνιδιοτελεῆς χρῆσις, νὰ μὴ καταφύγῃ εἰς ἀδόκιμον συναγωνισμὸν μὲ τὰς Τραπεζὰς, αἵτινες παραμένουν πάντοτε οἱ ὑπὸ τῆς νομοθεσίας καὶ τοῦ κρατοῦντος συστήματος τεταγμένοι ὀργανισμοὶ διὰ τὴν ἐμπορίαν τοῦ χρήματος. Προσήκουσα ρύθμισιν πρέπει νὰ διακρίνη τὴν πραγματικὴν ἀποταμίευσιν ἀπὸ τῆς ἀπλῆς καταθέσεως, ἥτις δὲν εἶναι παρὰ ρευστὸν χρήμα, νὰ προορίσῃ δὲ τὴν πραγματικὴν ἀποταμίευσιν τὴν ἐνεργουμένην διὰ δημοσίων ὀργανισμῶν, μὲ σχεδὸν ἀποκλειστικότητα, ὑπὲρ θεραπείας τῶν ἀναγκῶν τοῦ Κράτους καὶ τῶν διαφόρων δημοσίων καὶ κοινωφελῶν ὀργανισμῶν. Αὕτη ἐφεξῆς πρέπει νὰ εἶναι ἡ σχεδὸν μοναδικὴ πηγὴ χρηματοδοτήσεως τῶν ἔργων καὶ ἐγκαταστάσεων τὰς ὁποίας ὁσημέραι ἐπιτακτικώτερον ἀξιοῖ ἡ σύγχρονος οἰκονομία. Μόνον οὕτως ἀκολουθοῦντες τὸ παράδειγμα καὶ τὴν τακτικὴν τῶν ἄλλων κρατῶν, θ' ἀσφαλίσωμεν ὑπὲρ τῶν κοινῆς ὠφελείας ἔργων κεφάλαια σχετικῶς εὐθηνά, ἀπηλλαγμένα τῶν διαφόρων δαπανῶν αἱ ὅποια εἶναι τὸ ἀναγκαῖον παρακολούθημα κάθε προμηθείας κεφαλαίου προερχομένου

ἀπὸ τὴν ἰδιωτικὴν οἰκονομίαν. Ἀποχωρίζεται οὕτως ὀγκώδης ζήτησις ἀπὸ τὴν ἀγοράν. Παύει ἢ ἐπίδρασις τοῦ συναγωνισμοῦ τῶν δημοσίων ἀναγκῶν, ὅστις δὲν θὰ εἶναι εὐκαταφρόνητος κατὰ τὰ προσεχῆ ἔτη, ἐὰν δὲν διοχετευθῆ ἢ ζήτησις προσηκόντως. Τὸ ἐκ τῆς κινήσεως τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας προκύπτον χρήμα, τὸ εἰσρέον εἰς τὰ ταμεῖα τῶν Τραπεζῶν, θὰ μὲνη οὕτως ἐλεύθερον νὰ ἱκανοποιήσῃ κατὰ πρῶτον λόγον τὰς ἀνάγκας τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας.

Τοιαύτη ὀργάνωσις ὅμως πρέπει ἐπίσης νὰ βοηθήσῃ τὴν τάσιν πρὸς ὑποτίμησιν, ἥτις συμφέρον ἔχομεν νὰ χαρακτηρίσῃ ἐφεξῆς τὸν τρέχοντα τόκον. Ἡ ἀνάγκη ἐπιβάλλει σήμερον ν' ἀκολουθήσωμεν πολιτικὴν εὐθηνοῦ χρήματος. Ἡ σύγχρονος οἰκονομία, ἐκπεσοῦσα ἀπὸ τῆς κρίσεως καὶ ἐντεῦθεν, δὲν εἶναι πλέον εἰς θέσιν ν' ἀνεχθῆ ὑψηλὸν βᾶρος τόκου. Οὔτε ἡ κεφαλαιοποίησις τῶν δημοσίων χρεωγράφων ἤμπορεῖ νὰ γίνεται πρὸς $8\frac{1}{2}$ — 9% , οὔτε ὁ μακροπρόθεσμος δανεισμός τῶν ἰδιωτικῶν ἀναγκῶν εἶναι ἀνεκτὸν νὰ ἐξακολουθήσῃ στρεφόμενος περὶ οὕτως ὑψηλὰ ὄρια. Ἐπίσης ὅμως καὶ ἡ χρησιμοποίησις προχείρου χρήματος διὰ τὰς τρεχούσας ἀνάγκας τῆς παντὸς εἴδους ἐργασίας δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐξακολουθήσῃ βαρύνουσα τὴν παραγωγὴν μὲ δαπάνην κάμπτουςαν αὐτήν.

Τὸ ἐπίπεδον εἶναι ἀνάγκη οἰκονομικὴ νὰ ὑπόβιβασθῆ εἰς χαμηλότερα ὄρια. Εἰς ὅλας τὰς χώρας σύντονος καταβάλλεται φροντίς πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν. Μεγάλα καὶ ἰσχυρὰ κράτη, ἀλλὰ καὶ μικρότερα κράτη, μὲ στενωτέραν ἀκτινοβολίαν, δὲν ἐδίστασαν, εἰσελθόντα εἰς τὸν ριψοκίνδυνον δρόμον τῆς διευθυνομένης οἰκονομίας, νὰ προβοῦν καὶ εἰς μονομερῆ ἀκόμη καθορισμὸν τοῦ τόκου, ἐπὶ τῇ βάσει κριτηρίων τῆς γενικῆς ὠφελείας. Πλούσια κράτη, διαθέτοντα περισσεῖαν κεφαλαίων καὶ εὐρὺν ἀλλὰ πειθαρχημένον τραπεζιτικὸν ὀργανισμόν, ἐπέτυχαν τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα, τηροῦντα ὅμως τὰς κλασικὰς μεθόδους τῆς προσχηματικῶς τοῦλάχιστον ἀβιάστου ρυθμίσεως τοῦ τόκου — ἄφθονος προσφορά, συγκράτησις τῆς ζητήσεως — καὶ ὁ τόκος ὑπεβιβάζετο μέχρι τοῦ ἐπιπέδου ὅπερ ἐκρίνετο προσηκόν.

Μέθοδοι τοιαῦται, ριψοκίνδυνοι πάντοτε, ἤμπορεῖ νὰ ἔχουν χρησιμότητα καὶ νὰ εἶναι ὅπωςδήποτε ἀνεκταὶ εἰς λαοὺς ὑποκειμένους εἰς αὐστηροτάτην πειθαρχίαν. Εἶναι μέτρα τὰ ὁποῖα λαμβάνουν κυβερνήσεις ἀσκοῦσαι ἀνεξέλεγκτον ἐξουσίαν. Τὰ κριτήρια τῆς ἐνεργείας τῶν εἶναι αὐστηρῶς ἀντικειμενικά, ἀνεπηρέαστα ἀπὸ κάθε ἰδιοτελεῆ σκέψιν. Ἡ βιαιότης τοῦ μέτρου δὲν κλονί-

ζει, διότι τίθεται ὡς μεταβατικὸς κανὼν δικαίου, στενὰ ἐρμηνευόμενος, κλείνει δὲ ἢ ἀμείλικτος τῆς διοικήσεως ἐπιβολὴ ἐρμητικῶς τὴν θύραν εἰς κάθε διάθεσιν ἀτομικῆς αὐθαιρεσίας.

Ἄλλ' ἐὰν τὸ ζήτημα παρ' ἡμῖν ἐμφανίζῃ πλευρὰς ἀσθενεῖς, ἢ δὲ ἐφαρμογὴ του δυσκολίας ἀναμφισβητήτους, δὲν ἔπεται ἐντεῦθεν ὅτι πρέπει καὶ νὰ παραμείνῃ ἄλυτον, ἢ ρύθμισίς του δὲ ν' ἀφεθῆ εἰς τὴν μοιραίαν τῶν περιστάσεων ἐξέλιξιν.

Διότι τὸ ζήτημα τοῦτο ἔχει δεσπύζουσαν σημασίαν διὰ τὴν μέλλουσαν τύχην τῆς οἰκονομίας μας ἐν τῷ διαμορφουμένῳ νέῳ αὐτῆς πλαισίῳ. Ἡ ἐν τῷ τόπῳ μας ἐγκαινιαζομένη ἐντονωτέρα παραγωγικὴ δραστηριότης θὰ ἐπιτύχῃ ἢ θ' ἀτονήσῃ, ἀναλόγως τῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν αἱ ὁποῖαι ἐφεξῆς θὰ τὴν καθορίζουν, ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς ἀτμοσφαίρας ἐντὸς τῆς ὁποίας θὰ κινῆται. Σημαίνοντα ρόλον ἐν προκειμένῳ θὰ ἔχῃ τὸ γεγονός ἂν κατορθωθῆ αἱ δαπάναι τῆς παραγωγῆς νὰ μείνουν χαμηλαί, ἂν ἐπιτύχωμεν νὰ ὠθήσωμεν ταύτας εἰς χαμηλότερα πάντοτε ἐπίπεδα. Ὁ τιμὰριθμος καὶ τὸ κόστος τοῦ χρήματος εἶναι κυριώτατοι τοῦτου παράγοντες.

Ἐφ' ὅσον ὁ τιμὰριθμος παρουσιάζει εὐνοϊκὴν ὄψιν, ἐφ' ὅσον δηλ. ἐπιτρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἰκανὴ ἀπόστασις μεταξύ τῶν τιμῶν τῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ παραγομένων προϊόντων καὶ τῶν τιμῶν τῶν ἀντιστοιχῶν προϊόντων τῆς ξένης παραγωγῆς, δύναται νὰ ἐργάζεται καὶ νὰ κινῆται ἐπικερδῶς ἢ ἐλληνικὴ βιομηχανία, νὰ τροφοδοτῆ αὕτη τὴν ἐγχωρίαν κατανάλωσιν, ἥτις κάθε συμφέρον ἔχει ν' ἀπορροφᾷ τὰ τῆς ἰδίας χώρας προϊόντα, ἀφ' οὗ ἢ τιμῆ των, μὲ ποιότητα παρεμφερῆ, εἶναι χαμηλοτέρα. Ἡ συναλλαγματικὴ διαφορὰ καὶ οἱ περιορισμοὶ μᾶς ἐβοήθησαν μέχρι τοῦδε. Χάρις εἰς τὰς δύο αὐτὰς ἀσπίδας, προήχθη ἢ ἔκτασις καὶ ἢ ἐξάπλωσις τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς, ἢ ἀξία τῆς ὁποίας παρουσιάζει ἀπὸ τοῦ 1932 αἰσθητὴν κατ' ἔτος αὔξησιν (1932 δισ. 6.7—1933 δισ. 8.—1934 δισ. 9.5). Αἱ ἐσωτερικαὶ ἀνάγκαι κατὰ μείζον συνεχῶς ποσοστὸν καλύπτονται ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν παραγωγὴν.

Ἀπὸ τώρα ὅμως ἀρχίζει κρίσιμος περίοδος. Παραγνώρισις τούτου θ' ἀπετέλει λάθος, ὅπως ἐπίσης θὰ εἶναι λάθος ἐὰν, ἐπαναπαυόμενοι ἐπὶ τῶν σημερινῶν δεδομένων, ἀφήσωμεν τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν εἰς τὴν τύχην τῆς. Ἡ ἐξέλιξις αὐτὴ δὲ μᾶς φανερώνη ἐὰν ἀληθῶς θὰ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ συγκρατήσωμεν τὴν ἀρξαμένην ἐργασίαν καὶ νὰ ὠθήσωμεν μάλιστα αὐτὴν πρὸς τὰ πρόσω ἢ, τυχὸν παραβλέποντες ὅσα διδάσκει ἢ ἀντικειμενικὴ παρατήρησις, θὰ ζητήσωμεν, μόλις ὡς ἴδωμεν τὴν παραγωγὴν μας ἀπειλουμένην

ἀπὸ τὸν ἔξωθεν συναγωνισμόν, νὰ τὴν ὑποβαστάσωμεν μηχανικῶς, ὀρθώνοντες νέα, ὑψηλότερα ἀκόμη, δασμολογικὰ τεῖχη, εἰς βάρος πλέον τῆς καταναλώσεως. Ἐὰν παρασυρθῶμεν πρὸς τοιαύτας σκέψεις, θ' ἀποτελέσῃ τοῦτο οἰκτρὸν οἰκονομικὸν καὶ κοινωνικὸν σφᾶλμα.

Ἀπὸ τῶρα ἀρχίζει ἡ περίοδος νὰ εἶναι κρίσιμος, διότι τὸ πλεονέκτημα τῆς αἰσθητῆς ἀποστάσεως τῶν τιμῶν τῶν ἰδικῶν μας βιομηχανικῶν προϊόντων, τὰ ὁποῖα ἐξετόπισαν ἀντίστοιχα ἄλλοδαπὰ προϊόντα, ἀρχίζει νὰ σβύνη. Ἡ ἀπόστασις στενεύει. Ἐν Ἀγγλίᾳ, Γερμανίᾳ, Τσεχοσλοβακίᾳ, εἰς χώρας δηλ. ἀπὸ τὰς ὁποίας κυρίως εἰσήγοντο εἶδη γενικοῦ ἐμπορίου εὐρείας καταναλώσεως, κατασκευαζόμενα νῦν ἐν Ἑλλάδι, καταβάλλεται προσπάθεια, μὲ σαφῶς ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ διευθυνομένην οἰκονομίαν, μὲ σκοπὸν τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἀπειλουμένης ἐκεῖ βιομηχανίας ἀπὸ τὴν εἰς διάφορα μικρότερα κράτη ὀργανουμένην βιομηχανικὴν ἐργασίαν. Ἡ προσπάθεια αὕτη ἀποβλέπει εἰς συγκράτησιν χαμηλοῦ τιμαρίθμου καὶ γενικώτερον εἰς περιορισμὸν ἀκρότατον τῶν γενικῶν ἐξόδων τῆς παραγωγῆς διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ προσφορὰ εἰς τὴν διεθνήν κατανάλωσιν εἰς χαμηλοτάτας τιμάς. Ἐχομεν ἐπομένως ἀφ' ἑνὸς ὕψωσιν τοῦ ἰδικοῦ μας τιμαρίθμου, ὅστις συνεχίζει, παρὰ τὸν διαλείποντα ρυθμὸν του, βραδεῖαν ἀλλὰ σαφῆ πρὸς τὰ ἄνω ροπήν, ὡς ἐμφαίνεται τοῦτο ἀπὸ τοὺς δημοσιομένους ἀριθμοὺς τῆς γενικῆς στατιστικῆς ὑπηρεσίας. Ἐξ ἄλλου τάσιν πρὸς πτώσιν τοῦ ἔξω τιμαρίθμου καὶ σαφῆ προστασίαν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐξαγωγῆς καὶ καταπολέμησιν τοῦ ἀσκουμένου συναγωνισμοῦ. Ἄμα ὡς ἡ ἐπαφὴ μεταξὺ τοῦ ἰδικοῦ μας κόσμου καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοιοῦτου πραγματοποιηθῇ, οὐδὲν δὲ ἔχη ἐν τῷ μεταξὺ συντελεσθῇ διὰ τὴν θετικὴν μείωσιν τῶν σήμερον βαρυνόντων τὴν ἑλληνικὴν βιομηχανίαν ἐξόδων, τότε ἡ θέσις ταύτης θ' ἀποβῇ ἐπισηφελὴς καὶ μαζὺ μὲ αὐτὴν θ' ἀπειληθῇ καὶ ἡ ὅλη οἰκονομία τοῦ τόπου. Ἐὰν ἐντὸς τῶν τριῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς κρίσεως 1932—33—34, ἡ ἀξία τῆς βιομηχανικῆς μας παραγωγῆς ἠὔξησε κατὰ πλέον τῶν 40 ο/ο, δὲν ὀφείλεται τοῦτο εἰς τελειότητα τῶν ἑλληνικῶν ἐγκαταστάσεων οὔτε εἰς ἐφευρέσεις δημιουργούσας βιομηχανικὰ προνόμια. Ὄφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἰκανότητα τῆς ἑλληνικῆς παραγωγῆς νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἑλληνικὴν κατανάλωσιν μὲ ὁμοιογενῆ προϊόντα χαμηλοτέρας τιμῆς. Ἐὰν τὸ πλεονέκτημα τῆς συμφερωτέρας τιμῆς ἐκλείψῃ, μοιραίως ὁ ἔξωθεν συναγωνισμὸς θὰ συντρίψῃ ἐν μεγάλῳ βαθμῷ τοῦλάχιστον τὴν ἐσωτερικὴν προσφορὰν. Διότι δὲν φαντάζομαι βέβαια ὅτι εἰς τὴν

ύφισταμένην ἤδη τεραστίαν δασμολογικὴν προστασίαν καὶ τὴν ἐκ τῆς συναλλαγματικῆς διαφορᾶς πρόσθετον τοιαύτην, θὰ θελήσωμεν νὰ ἐπιβάλλωμεν καὶ νέαν τοιαύτην, μὲ ἄμεσον ἀντίκτυπον ἐπὶ τῆς καταναλώσεως.

Διὰ τὰς ἀδυσωπῆτου ἐπιβολῆς αἰτίας αὐτάς, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι, ἐὰν ἀντιλαμβανόμεθα τὸν κίνδυνον ὅστις ἀπειλεῖ τὴν χώραν μὲ νέαν, ἐσωτερικῆς καταγωγῆς, κρίσιν, νὰ προσέξωμεν ὅλα ἐκεῖνα τὰ αἷτια καὶ πρὸ πάντων τὴν φορολογίαν, τὰ ὁποῖα, ἐπιτείνοντα τὴν ἀκρίβειαν τῆς ζωῆς, ὠθοῦν πρὸς τὰ ἄνω τὰ ἡμερομίσθια καὶ ὑψώνουν ἐκ τοῦ λόγου τούτου τὰς δαπάνας κάθε παραγωγῆς. Παραλλήλως ὅμως μὲ τὴν προσπάθειαν περιορισμοῦ τοῦ τιμαρίθμου, πρέπει νὰ ἐπιδιώξωμεν νὰ ἐλαφρώσωμεν γενικῶς τὰ βάρη τῆς ἐργασίας ἐκ τῆς ὑφισταμένης ἀκόμη ἀκριβείας τοῦ χρήματος. Ἡ τιμὴ τοῦ χρήματος πρέπει νὰ ὑποχωρήσῃ γενικῶς διὰ κάθε χρῆσιν αὐτοῦ. Εἴτε τοῦτο ἀπασχολεῖται εἰς τὴν ἀκίνητον κτήσιν, εἴτε εἰς τὴν βιομηχανίαν, εἴτε εἰς τὸ ἐμπόριον, εἴτε ὁ χρόνος τῆς ἀπασχολήσεως εἶναι βραχύς, εἴτε εἶναι μακρός. Ἡ βαθεῖα σύνθλιψις τοῦ ὅλου ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, κατ' ἀκολουθίαν τῶν ἀνεπιστρεπτῆ ἀπολεσθεισῶν ἀξιῶν, ἢ πτώσις τῶν τιμῶν εἰς χρυσὸν ὄλων τῶν ἐξαγομένων μας προϊόντων, ἢ ὀριστικὴ ὑποτίμησις τοῦ νομίσματος, ἢ πτώσις τῆς ἀκινήτου κτήσεως καὶ τῶν ἐκ ταύτης προσόδων, ὅλα αὐτὰ τὰ αἷτια, μὴ παροδικοῦ χαρακτῆρος, ἀλλὰ κατὰ τὸ πλεῖστον μονίμου καὶ σταθεροῦ, καθιστοῦν τοῦ λοιποῦ μὴ ἀνεκτὴν ἐπιβάρυνσιν μορφωθείσαν καὶ ἀναληφθεῖσαν ὑπὸ οἰκονομικὰς συνθήκας αἱ ὁποῖαι ἔσβυσαν πλέον,

Ἰδιαζούσης μερίμνης πρέπει ἀσφαλῶς νὰ τύχη ἡ βιομηχανία, ἣν ἰδίᾳ ἀπειλοῦν τὰ ἐκ τοῦ παρελθόντος κληρονομηθέντα βάρη. Τὰ κεφάλαια τῶν κυριωτέρων βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων (μὴ ὑπολογιζομένων τῶν σιδηροδρ. ἐταιριῶν καὶ τῆς Γ. Ηλ. Ετ.) ἀνέρχονται περίπου, εἰς δραχμὰς ὑπολογιζόμενα, εἰς 1.300 ἑκατ. δραχ., τὸ ἀποθεματικὸν δὲ εἰς 700 περίπου ἑκατ. δραχ. τὰ μακροπρόθεσμα ὁμολογιακὰ δάνεια, ἀντιπροσωπεύοντα ἐγκαταστάσεις μὴ ἀποσβεσθείσας εἰσέτι, ἀνέρχονται εἰς £ 1.100.000 καὶ 100 ἐκ. δραχ. Ὁ τόκος κυμαίνεται μεταξὺ 8-10%. Τὰ βραχυπρόθεσμα χρεῖα κυμαίνονται περίξ τοῦ 1.500 ἑκατ. δραχ., μὲ τόκον στρεφόμενον περίξ τοῦ 9%. Τινῶν δανείων, πραγματικὰ ἀναφερομένων εἰς τρεχοῦσας ἀνάγκας, ὁ τόκος στρέφεται περίξ τοῦ 7-7½%. Εἰς τὰ κανονικὰ ὅμως αὐτὰ ὅρια τοῦ τόκου πρέπει νὰ προστεθοῦν διάφοροι δαπάναι καὶ προμήθειαι, ἐπίσης πρέπει νὰ μὴ παροραθῇ ὅτι τῶν πλείστων δανείων ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ τόκου γίνεται ἐσωτερικός,

τέλος δὲ σημασίαν διὰ τὸ καταληκτικὸν συμπέρασμα ἔχει τὸ γεγονός ὅτι μοιραίως σήμερον τὰ πλεῖστα δάνεια εὐρίσκονται ἐν καθυστερήσει, δηλ. ὅτι αὐτομάτως προστίθεται καὶ νέον βάρος. Πάντως πρέπει νὰ θεωρηθῇ βέβαιον ὅτι νέα δαπάνη ὑπὲρ τὸ 1% προσαυξάνει εἰς τὴν ἀρχικὴν τοιαύτην. Δηλ. ἄνευ χρεωλύτρου, ἡ βιομηχανία πρέπει ἑτησίως νὰ πληρώνῃ, διὰ χρῆσιν κεφαλαίων ἀπαραιτήτων εἰς τὴν λειτουργίαν της, ποσὸν βεβαίως ὑπερβαῖνον τὰ 250 ἑκατ. δραχμῶν, ἐπὶ μετοχικοῦ κεφαλαίου οὐχὶ ἀνωτέρου τῶν 1.300 ἑκατ. Ἡ ἀναλογία εἶναι σκληρά, δημιουργοῦσα ποσοστὸν ἐπὶ τῶν γενικῶν ἐξόδων ἀπολύτως ἀνυπόφορον, ἐμποδίζον κάθε ταμειακὴν ἄνεσιν, κάθε γοργοτέραν ἀπόσβεσιν, κάθε προσπάθειαν ἀνανεώσεως καὶ προσαρμογῆς εἰς μᾶλλον τελειοποιημένην τεχνικὴν. Κυριώτατα ὅμως—καὶ τοῦτο ἐνδιαφέρει σήμερον πρωτίστως—τὸ ἀκριβὸν χρῆμα εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ οὐσιώδη προσκόμματα διὰ τὴν ἐκ τοῦ σύνεγγυς παρακολούθησιν τῆς ἐπιδιωκομένης εὐθηνίας εἰς τὴν διεθνῆ ἀγοράν. Αἱ τιμαὶ τῆς λιανικῆς πωλήσεως εἶναι συνάρτησις διαφόρων αἰτίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὰ γενικὰ ἔξοδα κατέχουν δεσπόζουσαν θέσιν καὶ μεταξὺ τούτων πάλιν τὸ εἰς τὴν δαπάνην τοῦ χρήματος ἀναφερόμενον κονδύλιον. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν πρέπει ἀπαραιτήτως ἡ προσπάθειά μας νὰ στραφῇ πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτήν, διὰ νὰ κατορθώσῃ ν' ἀντιδράσῃ ἐπιτυχῶς ἡ νεαρά μας ἀκόμη βιομηχανία κατὰ τοῦ διὰ τῆς εὐθηνίας ἀπειλοῦντος αὐτὴν ἔξωθεν συναγωνισμοῦ.

Καθ' ὅτι ἀφορᾷ τὰ ὑφιστάμενα μακροπρόθεσμα δάνεια, ἴσως ἡ ἀναγκαία μείωσις τοῦ τόκου νὰ δύναται εὐκολώτερον νὰ ἐπιτευχθῇ δι' ἀπ' εὐθείας συνεννοήσεως τοῦ πιστωτοῦ. Κοπιωδεστέρα καὶ λεπτοτέρας φύσεως εἶναι ἡ προσπάθεια μείωσεως τοῦ τρέχοντος τόκου. Γεννᾷ αὕτη ἀναμφισβητήτως εὐθικτα ζητήματα, οὐχὶ ἄσχετα πρὸς τὰς δαπάνας διαχειρίσεως τῶν διαφόρων πιστωτικῶν ὀργανισμῶν. Αἱ δαπάναι τούτων ὑψώθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καὶ διότι ἡ ἀκρίβεια τοῦ βίου, ἡ μετὰ τὸν νομισματικὸν κλονισμὸν συντελεσθεῖσα, δὲν ἐπιτρέπει περιστολὴν καὶ διότι κατ' ὄγκον αἱ ἐργασίαι ηὐξήθησαν, χωρὶς ὅμως, λόγῳ τῶν ὑφισταμένων ἀπαγορεύσεων, τοῦ ἐπιβληθέντος περιορισμοῦ εἰς τὰς μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς συναλλαγᾶς, νὰ παρατηρηθῇ παράλληλος αὕξησις τῶν ὠφελειῶν. Ἀποτελεῖ ἐπομένως πρόβλημα σήμερον δι' ὅλας ἐν γένει τὰς Τραπεζὰς πῶς θ' ἀντιμετωπίζουν ὑγιῶς τὰ ἔξοδα διαχειρίσεως. Μονομερῆς δὲ μείωσις τοῦ τόκου τῶν διαφόρων παραγωγικῶν ἐργασιῶν θὰ συνέθλιβεν ἔτι μᾶλλον τὰς ἤδη καθ' ἑαυτὰς μεμετρημένας ἀποδόσεις. Τὸ περιθώριον

τῆς ἀνέσεως θὰ ἐστένευε μέχρις ἀποπνιγμοῦ. Διὰ νὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα ἰσόρροπον, χρειάζεται ἀπαραιτήτως παράλληλος ἐνέργεια καὶ εἰς τὰ δύο σκέλη τοῦ ἰσολογισμοῦ. Διὰ νὰ μειωθοῦν αἱ ἐκ τοῦ ἐνεργητικοῦ ὠφέλεια, πρέπει ἀντιστοίχως νὰ περιορισθοῦν τὰ ἐκ τοῦ παθητικοῦ βάρη.

Ἄλλοτε τὸν ρυθμὸν τοῦ τόκου ἐκανόνιζεν ἡ ἀβίαστος λειτουργία τῶν οἰκονομικῶν νόμων. Χάρις εἰς αὐτήν, τὰ ἀλλοδαπὰ κεφάλαια κατὰ τὴν παρελθούσαν δεκαετίαν, εὕρισκοντα συμφέρουσαν τὴν ἐν τῷ τόπῳ χρησιμοποίησίν των, προσῆλθον ἀθρόα καὶ αὐτομάτως ἐπέφεραν τὴν πρώτην μετὰ τὴν πολεμικὴν περιπέτειαν σημαντικὴν πτώσιν τοῦ παρ' ἡμῖν τόκου. Ἄπὸ 15—17 ο/ο, οἷος ἦτο ὁ τρέχων τότε τόκος, περιωρίσθη εἰς 10 ο/ο. Ἐσταθεροποιήθησαν διάφορα κυμαινόμενα δάνεια μὲ ἀπειλητικὰς λήξεις, ἐρευστοποιήθησαν ἐπικίνδυνοι ἀκίνητοποιήσεις. Σήμερον οὐδὲν πλέον δύναται τις τις ν' ἀναμένῃ ἀπὸ τὴν ἀνεξέλεγκτον ρύθμισιν τοῦ τόκου, διότι οὐδαμοῦ γῆς ἀναγνωρίζεται ἡ ἐλευθερία τῶν συναλλαγῶν, ἡ ἐπικοινωνία τῶν κεφαλαίων δὲν ὑφίσταται, τὰ στεγανὰ δὲ διαφράγματα τὰ ὁποῖα χωρίζουν ἀπ' ἀλλήλων τὰς διαφόρους οἰκονομίας ἔχουν πράγματι καταργήσει κάθε αὐτόματον ρυθμὸν. Δι' αὐτοὺς τοὺς λόγους, ἀκολουθοῦντες καὶ ἡμεῖς τὸν δρόμον ὃν ἄλλοι ἤνοιξαν, πρέπει μὲ συνδυασμένην συνειδητὴν ἐνέργειαν Κράτους, ἐκδοτικοῦ ἰδρύματος, καὶ Ἐνώσεως Τραπεζῶν νὰ ἐπιδιώξωμεν τὸν βαθμιαῖον ὑποβιβασμὸν τοῦ τόκου. Πρέπει νὰ καταστήσωμεν τὴν χρῆσιν τοῦ χρήματος εὐθηνότεραν. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ μείωσις αὕτη τοῦ τόκου δὲν ὑποδηλοῖ καμμίαν τάσιν πρὸς ἀφθονωτέραν διάθεσιν κεφαλαίων. Δὲν σημαίνει διόλου ὠθησιν πρὸς πληθωρισμὸν πιστώσεων. Ἡ χρῆσις τοῦ χρήματος εἰς περιόδους ἐπισφαλεῖς, ὅπως εἶναι αἱ νῦν, πρέπει νὰ παραμείνῃ πεπερασμένη. Ὁ ἔλεγχος τῆς διαθέσεως κεφαλαίων πρέπει νὰ εἶναι αὐστηρὸς πάντοτε, πρὸς ἀποσόβησιν κάθε καθαρῶς κερδοσκοπικῆς ἐνεργείας, κάθε παρατόλμου τοποθετήσεως, αἵτινες ἄγουν μοιραίως εἰς νόθευσιν τῆς ἀγορᾶς, εἰς παραγωγικὴν κίνησιν ἀπροσάρμοστον εἰς τὴν ἀπορροφητικὴν ἰκανότητα τοῦ τόπου.

Χαρακτηριστικὸν φαινόμενον τῆς νῦν καταστάσεως εἶναι ἡ ἀφθονία τοῦ συρρεόντος πρὸς τὰ δημόσια καὶ τραπεζικὰ ταμειυτήρια χρήματος, ὡς καὶ τῶν ἐν ὄψει ἢ προθεσμίᾳ κατατιθεμένων κεφαλαίων, τὸ χρήμα δηλ. ἀναμφισβητήτως πλεονάζει, δημιουργεῖ δὲ ἐξαιρετικὴν ταμειακὴν ἄνεσιν, ἀσφαλίζουσιν ρευστότητα μέχρις 23%. Παραμένουν δηλ. ἄγωνα εἰς τὰ ταμεῖα τῶν

τραπεζῶν καὶ παρὰ τῇ Τραπεζῇ τῆς Ἑλλάδος, καθ' ὄλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους, ρευστὰ χρήματα κυμαινόμενα μεταξύ 2—2.300 ἐκ. δρχ. Τοιοῦτον βάρος χρήματος θὰ ἐπέβαλλεν ὑπὸ ὀμαλᾶς συνθήκας οἰκονομικῆς λειτουργίας αὐτόματον πτώσιν τοῦ τόκου καὶ ἐν πρώτοις τοῦ εἰς τὰς καταθέσεις χορηγουμένου τόκου. Ὁ τόκος τῶν καταθέσεων ὅμως συγκρατεῖται τεχνητῶς εἰς ὑψηλὰ ἐπίπεδα, ἐναντίον κάθε οἰκονομικῆς λογικῆς καὶ κάθε συμφέροντος, ἀφ' οὗ ἐπιβάλλει τεραστίας χρηματικᾶς θυσίας εἰς τὰς Τραπέζας, ἄνευ τινὸς ἀνταλλάγματος, παρασύρει δὲ εἰς ἄκαρπον ἀχρηστίαν κεφάλαια τὰ ὁποῖα θὰ ἠδύναντο παραγωγικότερον νὰ χρησιμοποιηθοῦν. Τὰ αὐτὰ φαινόμενα τῆς πληθώρας τοῦ χρήματος, παρατηρουμένης παντοῦ ὅπου ἡ ἐνδοιάζουσα οἰκονομία ἀποστέργει ἐντατικωτέραν παραγωγικὴν ἐργασίαν, ἔρριψαν τὸν τόκον τοῦ τρέχοντος χρήματος εἰς χαμηλότατα ἐπίπεδα $1\frac{1}{2}$ - $1\cdot\frac{1}{2}$ % καὶ συνετέλεσαν εἰς βαθμιαίαν ἐξυγίανσιν. Ὅπου τοῦτο δὲν ἐπῆλθεν αὐτομάτως, ἐπραγματοποιήθη δι' εὐσυνειδήτου ἐνεργείας. Πρέπει ἐπομένως ἀπαραιτήτως καὶ παρ' ἡμῖν, διὰ συνδυασμένης ἐνεργείας ὄλων τῶν παραγόντων, ὁ καταβαλλόμενος τόκος εἰς τὰς παντὸς τύπου καταθέσεις ν' ἀρχίσῃ βαθμηδὸν περιοριζόμενος εἰς ὅλα τὰ ἰδρύματα, δημόσια καὶ ἰδιωτικά, μὲ ἄμεσον ἀποτέλεσμα τὴν σημαντικὴν ἐλάφρυνσιν τῶν σχετικῶν δαπανῶν. Ὁ ταυτόχρονος ὑποβιβασμὸς τοῦ προεξοφλητικοῦ τόκου θὰ δώσῃ τὸν τόνον τῆς γενικωτέρας πλέον μειώσεως τοῦ τρέχοντος τόκου. Ἐννοεῖται ὅτι βασικὴ προϋπόθεσις τῆς ἐνεργείας ταύτης εἶναι, ὅτι αἱ ἐντεῦθεν πηγάζουσαι ἐπὶ ἔλαττον δαπάναι τῶν διαφόρων Τραπεζῶν, θὰ ἐλαφρώσουν ἀντιστοίχως τοὺς τόκους τῶν τοποθετήσεων μέχρι τῶν ὀρίων τὰ ὁποῖα ἀνέχεται ἡ οἰκονομία τοῦ τόπου, ἰδίᾳ ἢ ἀνάγκη τῆς συγκρατήσεως εἰς χαμηλὰ ὅσον τὸ δυνατὸν ἐπίπεδα τῶν δαπανῶν τῆς παραγωγῆς.

Δὲν ἀποκλείεται ἐὰν κατ' ἀκολουθίαν τῶν μέτρων τούτων περιορισθῇ τὸ ρευστὸν χρήμα εἰς τὰς Τραπέζας. Εἶναι ὅμως τὸ ἐνδεχόμενον αὐτὸ ἀτυχές ; Θὰ παύσῃ δηλ. πρὸς καιρὸν ἢ ἀσφαλῶς ἄγνονος καὶ ἀντιοικονομικῆ ροπῇ τῆς ὑπερμέτρου συρροῆς κεφαλαίων εἰς καταθέσεις. Ἡ πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν στροφή των θὰ φέρῃ κατ' ἀντίκτυπον καὶ χαμηλοτέραν κεφαλαιοποίησιν τῶν δημοσίων καὶ ἄλλων χρεωγράφων, θὰ βελτιώσῃ τοὺς ὅρους τῆς πίστεως, θὰ συντελέσῃ δὲ ὥστε καὶ τὸ ἐλεύθερον ἀνὰ τὴν χώραν κινούμενον χρήμα, τὸ ὁποῖον σήμερον ἐπιζητεῖ ὑψηλὸν τόκον, 9—10 καὶ 11 %, νὰ πέσῃ καὶ αὐτὸ εἰς λογικώτερα ἐπίπεδα, ἐπὶ ἀναμφισβητήτῳ τῆς ὅλης κοινωνίας καὶ τῆς ἐθνικῆς τοῦ τόπου οἰκονομίας ὠφελεία.